

ŞAİR İSMÂİL'İN MANZUM BİR HİKÂYESİ VE ÖMER SEYFEDDİN'İN ÜÇ NASİHAT'I

A Poetical Story of Poet İsmail and Ömer Seyfeddin's "Üç Nasihat"

Âdem CEYHAN¹

Fatih KOYUNCU²

¹ Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü, ceyhanadem@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-9680-6580.

² Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, f koyuncu06@gmail.com, orcid.org/0000-0002-0118-1566.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 04.06.2023
Kabul/Accepted: 10.07.2023

DOI:10.20322/littera.1309502

Anahtar Kelimeler

Hikâye, klasik Türk edebiyatı,
Şair İsmâil, Ömer Seyfeddin.

ÖZ

Anlatma esasına bağlı metinlerden olan hikâyelere kadim eserler içerisinde de rastlanmaktadır. Bir durumun vaka örgüsü içinde nakledildiği hikâye, Batı ve Doğu kültüründe benzer gelişim seyri göstermiştir. Bilhassa kutsal metinlerde hikâyelerin yer alması, bu türe olan alâkayı arttırmıştır. Klasik Türk Edebiyatı devrinde kaleme alınan eserler arasında hikâye türünden metinler oldukça fazladır. Bu eserler, önce halk hikâyeleri çerçevesinde yazılmış, edebiyatın zamanla klasikleşmesiyle başta dil ve üslup olmak üzere çeşitli yönlerden farklılık arz etmiştir. Bu değişim esnasında önde gelen yazar veya şairlerin sanat kudretini gösterme gayretlerinin de tesiri vardır. Manzum, mensur ve manzum-mensur olarak örneklerine rastlanan bu eserlerden biri de Şair İsmâil'e aittir. Müellifin hayatı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Arap harfli elyazması bir mecmuada üç kitapçığına rastlanan şairin bu mazi yadigarındaki son eseri "Hikâyet-i Tâcir..." başlıklı mesnevisidir. Olağanüstü hadiselerin de yer aldığı manzumede zengin bir tacirin oğlu ve onun iyi sonu anlatılmıştır. Mesnevîde vakanın kahramanına verilen üç nasihat ve bu öğütleri tutmanın faydası ortaya konmak istenmiştir. Bu yönüyle metin bazı ahlaki telkinlerde bulunmak üzere tasarlanmış öğretici bir hikâyedir. Yapılan karşılaştırma neticesinde söz konusu hikâyenin Ömer Seyfeddin'in "Üç Nasihat" adlı hikâyesiyle benzerlikler gösterdiği anlaşılmıştır. Tarihî metinlerle günümüzde veya yakın zamanda yazılmış, bilhassa konusunu Arap, Fars ve Türk edebiyatı tarihinden almış olan hikâyelerin, metinlerarası münasebetler yönünden incelenmesi gerekli görünmektedir. Bu çalışmada, Şair İsmâil hakkında bilgi verildikten sonra söz konusu iki eser mukayese edilmiş ve her iki hikâyenin metni sunulmuştur.

ABSTRACT

Keywords

Story, classical Turkish literature, Poet İsmail, Ömer Seyfeddin.

Stories, which are texts based of the principle of narration, are found in ancient works. The story, in which a situation is narrated in a plot, has shown a similar developmental course in Western and Eastern cultures. Especially the inclusion of stories in sacred texts has increased the interest in this genre. Among the works written in the period of Classical Turkish Literature, there are quite a lot of texts in the genre of stories. These works, which were first written within the framework of folk tales, over time differed in various aspects, especially in language and style, with the classcalization of literature. During this change, the aims of leading writers or poets to show their artistic power also had an impact. One of these works, examples of which can be found in verse, prose and verse-prose, belongs to the Poet İsmâil. There is no information about the life of the author. The last work of the poet, whose three booklets are found in a manuscript magazine, is his masnavi titled "Hikayet-i Tâcir...". In that work, which also includes extraordinary events, the son of a wealthy merchant and his good end are described. The three advices given to the hero of the case in the mathnawi and the benefits of keeping these advices are aimed to be revealed. In this respect, the text is an

instructive story designed to make some moral suggestions. As a result of the research, it was understood that this story showed similarities with Omer Seyfeddin's "Üç Nasihat" story. It seems necessary to examine historical texts and stories today or recently, especially those that have taken their subject from the history of Arabic, Persian and Turkish literature, in terms of intertextual relations. In this study, after giving information about Poet İsmâil, these two works were compared and the text of both stories was presented.

Atıf/Citation: Ceyhan, Â., Koyuncu, F. (2023), "Şair İsmâil'in Manzum Bir Hikâyesi ve Ömer Seyfeddin'in Üç Nasihat'ı", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 9/3, 445-476.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Fatih KOYUNCU, fkoyuncu06@gmail.com

GİRİŞ

Bir durumun vaka örgüsü içerisinde anlatıldığı metinler olan hikâyelere tarihin her çağında rastlanmaktadır. Olağanüstü hadiselerin nakledildiği kadim metinlerden olan destanlar içerisinde hikâyelerin olduğu bilinmektedir. Müslüman topluluklarda başta Kur'an gibi İslami kaynakların da tesiriyle hikâye yazımına rağbet gösterilmiştir. Türk edebiyatı tarihinin "eski", "İslami" veya "klasik" gibi sıfatlarla vasıflandırılan asırlarında meydana getirilen eserler incelendiğinde, onların arasında çok sayıda hikâye türünde metinlerin de yer aldığı görülür. Müstakil kitapların dışında dinî ve ahlaki eserler içinde, işlenen konuyu müşahhas hâle getirmek ve verilmek istenen mesajı daha iyi aktarmak gibi maksatlarla hikâyelerden faydalandığı bilinmektedir. Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış hikâyelerin yanında mensur ve manzum-mensur birçok metin bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı Arap ve Fars edebiyatından tercüme yoluyla Türk edebiyatına girmiş, bazıları *Bostân*, *Gülistân*, *Mesnevî* gibi rağbet gören ve asırlar boyunca sevilerek okunan metinlerin tesiriyle kaleme alınmış, diğer bir kısmı ise tamamen telif niteliğindeki eserlerdir.

Klasik Türk Edebiyatı devrinde kaleme alınan çok sayıda hikâyenin temelini, dinî-ahlaki değerlerin işlenmesi teşkil eder. Meydana getirilen eserin, her kademdeki insan tarafından anlaşılması isteği, birçok hikâyenin başlangıçta halk hikâyesi çerçevesine girmesine yol açmıştır. Cemiyeti teşkil eden tabakaların "avam" (halk) ve "havass" (seçkinler) şeklinde farklılaşmasıyla beraber bu edebî türde de halk hikâyelerinden ayrılma söz konusu olmuştur. İleri gelen şair ve yazarların hikâye türünde eserler vermesi, başta dil ve üslup olmak üzere bu metinlerde çeşitli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Zamanla daha edebî bir dil ve üslupla kaleme alınan tarih, siyer, menkıbe, efsane, kıssa ve latife gibi pek çok türdeki metin, "hikâye" adıyla anılmış, bazen de hikâye olarak nitelendirilmesi gereken bir eser bahsi geçen isimlerle adlandırılmıştır. Edebiyat tarihimizin bu asırlarında türler arasındaki benzerliklerden dolayı isimlendirilmelerde bir ayrışmaya gidilmediği görülmektedir. Umumiyetle klasik hikâyelerin dil ve üslup olarak sade, halk ekseriyetinin anlayabileceği bir şekilde yazıldığı müşahade edilmekle birlikte sanat kudretini göstermek isteyen yazarlar, eserlerinde hadiseleri süslü biçimlerde ifade etmişlerdir. Bu husus mensur metinlerde daha belirgin bir şekilde görülmektedir. İçerisinde manzum bölümlerin bulunduğu mensur eserlerde, sanat kudreti daha çok manzum parçalarda gösterilir ve burada daha süslü ifadeler tercih edilir. Kahramanların idealize edildiği bu tür eserlerde şahıslar daha ziyade uç karaktere sahiptir. Çok iyi, çok güzel ve çok kötü kişilikler olarak karakterize edilen kahramanlarda ara tiplere pek rastlanılmaz (Kavruk vd. 1998: 491).

Bir kültür taşıyıcısı olan edebî metinler arasında bazı yönlerden benzerlikler görmek mümkündür. Edebî eserlerin arka planına bakıldığında aynı ve/veya birbirine yakın kaynaklardan beslendiği müşahede edilmektedir. Ele alınan konuların benzerliği, metinlerarası münasebetler üzerinde durmayı gerektirmiş; sonraki metinlerin okunan önceki eserlerden çeşitli derecelerde izler taşıdığına dikkat çekilmiştir. Halk arasında rağbet gören eserlerin niteliği ve birbirine yakın konuların işlenmesi, metinlerin kurgu ve üslup gibi yönlerden mukayese edilmesini gerektirmiştir. Klasik Türk Edebiyatı devrinde kaleme alınan eserlerle zamanımızda veya yakın tarihte yazılan metinler arasındaki benzerlikler, mukayeseli çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılabilecektir.

Örnek vermek gerekirse, modern Türk hikâyeciliğinin mühim isimlerinden biri olan Ömer Seyfeddin'in belli-başlı millî eserleri okuduğu, yazdığı bazı hikâyelerde Türk tarihi ve halk edebiyatından faydalandığı anlaşılmaktadır. Mesela onun "Tos" isimli hikâyesi ile 17. asır Osmanlı âlim ve şairlerinden Nev'îzâde Atâyî'nin (991-1045?/ 1583-1635?) *Nefhatü'l-ehâr*'ında bulunan bir hikâye arasında benzerlik vardır. Ömer Seyfeddin, bu hikâyedeki tipleri yaşadığı zamana uygun hâle getirmiş ve vakalarda bazı değişiklikler yapmıştır (Kortantamer 1997: 305). Kortantamer, Ömer Seyfeddin'in *Nefhatü'l-ehâr*'ı okumuş olma ihtimalinden bahseder (1997: 428). Yine aynı hikâyedeki "tos vurma" motifi, 16. asır müderris ve edebî şahsiyetlerinden Bursalı Cinânî'nin (ö. 1004/ 1595) *Bedâyü'l-âsâr*'ındaki bir hikâyede işlenmiştir (Ünlü 2007). Ömer Seyfeddin'in Ferman, Pembe İncili Kaftan, Büyücü, Topuz, Diyet gibi bazı hikâyelerinin konularını İslam ve Türk tarihinden aldığı bilinmektedir. Onun bir beyitten hareketle yahut atasözü, fıkra, masal gibi halk edebiyatı mahsullerinden ilham alarak yazdığı bazı hikâyeleri de vardır. Bu vesileyle Arap, Fars ve Türk tarihi ile edebiyatının çağımız şair ve yazarları için faydalanılacak zengin bir kaynak olduğunu belirtmek uygun düşecektir. Birkaç örnek vermek gerekirse şunlar anılabilir: Ömer Seyfeddin, "Başını Vermeyen Şehit" adlı hikâyesini, 17. asır Osmanlı yazarlarından Peçevî İbrâhim'in (982-1059?/ 1574-1649?) tarihinde anlatılan bir vakadan yararlanarak yazmıştır. (Ömer Seyfeddin 1917: 395-398). Ebû Hanîfe'nin (80-150/ 699-767) babası Nu'mân'ın evlenmesiyle alâkalı olarak rivayet edilen bir menkıbeyi, çocuklar için manzum hikâyeler yazan ve yayınlayan şair Mehmet Sirâceddin (1877-1938), "Büyük Annemin Masalı" başlığıyla nazma çekmiştir. (Süleyman Şevket 1337/ 1921: 228-229). Yavuz Bahadıroğlu müstear ismini de kullanan Niyazi Birinci (1945-2021), Şirazlı Sâdî'nin (ö. 691/1292) *Gülîstan* adlı Farsça eserinin birinci bölümünde yer alan üçüncü hikâyeyi (Sadi 1991: 23-26), "Şehzade Murat" adı altında, çocuklar için genişleterek yeniden yazmıştır. (Bahadıroğlu 2010: 9-47). Ömer Seyfeddin'in, Şair İsmâil'e ait bir hikâye ile benzerliklerini göstermek üzere inceleyeceğimiz "Üç Nasîhat"ını da bu millî kültür mirasından faydalanmanın ve onu çağın diline göre yenilemenin bir örneği saymak –kanaatimizce- yanlış olmayacaktır. Biz bu yazıda ilkin Şair İsmâil'in hayatı ve eserleri hakkında bilgi verecek, sonra asıl konuya gelip yazma bir mecmuada diğer iki kitapçığıyla birlikte bulunan manzum hikâyesini inceleyeceğiz. "Hikâyet-i Tâcir-i Mâldâr ve Püser-i Bâzer ü Âkıbet-i Hayr-ı Ū" başlıklı bu manzumeyi Ömer Seyfeddin'in "Üç Nasîhat"ıyla mukayese ettikten sonra iki eserin Latin harflerine aktardığımız metnini vereceğiz.

1. Şair İsmâil Kimdir?

Türk edebiyatı tarihinde bir veya birden fazla eseri zamanımıza ulaştığı hâlde şüara tezkireleri, *eş-Şekâ'îku'n-Nu'mâniye...* tercüme ve zeyilleri, *Keşfü'z-zunûn...* ve zeyilleri, *Sicill-i Osmânî...*, *Osmanlı Müellifleri* vb. belli-başlı biyografik, bibliyografik kaynaklarda hayatına dair bilgi bulunamayan edebî şahsiyetlere zaman zaman rastlanabilmektedir. Mesela biz ilmî araştırmalarımız sırasında Kâsım, Hâfız, Mustafa bin Şücâ', Şirvanlı Hatiboğlu Habîbullah, Vardarlı Abdülhâdî Efendi, Lutfî (Yahyâ bin Abdünnebî) gibi bir yahut birkaç eserini bulduğumuz bazı müderris, şair ve yazarların hayatına dair söz konusu kaynaklarda her hangi bir bilgiye rastlayamadık.

Yazma eser kütüphanelerinde veya şahsî kitaplıklarda nüshası yahut nüshaları olan bir edebî metnin sahibi hakkında bilgi bulunmayışının sebeplerinden biri de şair ve yazarın kendisi, yaşadığı asır, memleketi, mesleği gibi konularda bilgi veremeyişidir. Bu durum, o edebî şahsiyetin adı veya mahlası bilinse de aynı ismi taşıyan yahut mahlası kullanan kimselerden ayırt edilemeyeşine sebep olmaktadır. Eldeki üç manzum eserinden hangi asır şahsiyeti olduğu anlaşılabilen İsmâil de işte böyle şairlerden biridir.

İki eserinin sonundaki iki beyitten mahlasının "İsmâil" olduğunu öğrendiğimiz şairin elimizde üç manzum kitapçığı vardır:

1. *Sad-Kelime-i Hazret-i Ali Radiya'llâhü Anh* (Ceyhan, 2020),
2. *Fî Menkabeti Çehâr-Yâr-i Kibâr Rıdvânu'llâhi Aleyhim Ecmaîn* (Ceyhan vd. 2017),
3. *Hikâyet-i Tâcir-i Mâldâr ve Püser-i Bâzer ü Âkıbet-i Hayr-ı Ū*.

Görüldüğü gibi, bunlardan ilki, Hz. Ali'ye ait yüz Arapça sözün Türkçeye tercümesi, ikincisi edebiyat tarihimizde "Çehâr Yâr" (Dört Dost) olarak da anılan dört halifeye dair menkıbeler, üçüncüsü ise zengin bir tacirin alış-verişle uğraşan oğlu ve onun iyi sonu hakkında, hikâye türünden bir eserdir.

Eldeki yazma mecmuada, şairin hayatı ve şahsiyeti hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Mecmuadaki ilk eser olan *Sad-Kelime-i Hazret-i Ali* tercümesinin sonundaki kit'adan ve bu eserin nihayetinde yer alan Arapça "temmet" kaydından şairin isim ve mahlasının İsmâil olduğunu öğrenmekteyiz:

"Tercüme kıldı çünkü İsmâ'îl

Sad Kelime ki şâhadur mevsûm

Bi-hakkı Ahmed ü 'Alî yâ Rab

Etme Kevser'den ol kulu mahrûm" (vr. 15a).

[İsmâil, mademki şahın adına işaretlenmiş *Yüz Söz*'ü çevirdi; yâ Rabbî, Hz. Muhammed ve Ali hakkı için, o kulu Kevser'den mahrum etme!]

Şairin isim ve mahlasının İsmâil olduğunu gösteren temmet kaydında İsmâil adından sonraki bir veya iki kelime, okunaksız biçimde "İbn Himmet" (?) yahut "İbrâhim" gibi yazıldığı için mütercimim babasının ismini kesin olarak öğrenememekteyiz:

تمت مائة كلمة حضرت مرتضى على كرم الله وجهه كتبه

و ناظمه اضعف عباد الله اسمعيل ابن همتا ( ) عفى عنه يا رب

بحرمة النبي و آله اجمعين و سلم تسليمًا كثيرًا (vr. 15a)

Bu çalışmada söz konusu ettiğimiz *Hikâyet-i Tâcir...* başlıklı mesnevinin sonunda da şair ismini bildirmiştir:

“Kim ki haddini bildi oldı cemîl

Hatm eyle şimdi sözi İsmâil” (vr. 25b).

[Haddini bilen kimse güzel olur. (O hâlde) İsmâil (sen de sınırını bilerek) şimdi sözü tamamla!]

Yazmadaki üçüncü eserde yer alan bazı beyitlerle İsmâil'in *Sad Kelime* tercümesindeki bazı mısralar arasında lafız ve manaca benzerlik bulunmaktadır. Bu durum da her iki kitapçığın aynı edebî şahsiyete ait olduğuna işaret etmektedir.¹

Türk Edebiyatı tarihinde İsmâil ismini mahlas olarak tercih eden şairlerin kimler olduğunu öğrenmek için şuara tezkirelerini incelediğimizde, Diyarbakırlı şair, yazar Ali Emîrî Efendi'nin (1857-1924) *Tezkire-i Şuarâ-i Âmid* adlı eserinden, Aziz Mahmûd-ı Urmevî'nin (ö. 1048/ 1639) oğlu Diyarbakırlı İsmâil Çelebi'nin (H. 1020-1080/ 1611-1669) “İsmâil” mahlasını kullandığını öğrenmekteyiz (Ali Emirî 1328: 20-21). Her ne kadar Mehmet Nail Tuman'ın (1875-1958) *Tuhfe-i Nâilî* adlı eserinde “İsmâil Hakkî-i Bursevî” diye meşhur Celvetî şeyhi (1063-1137/1653-1725), İsmâil mahlasını müteakiben tanıtılmışsa da (Tuman 2001: 41, 206) bahsi geçen şairin şiirlerinde kullandığı mahlas Hakkî'dir (Yurtsever 2000: 3 vd.). Safâyî, Sâlim, Bursalı Belîğ, Râmiz gibi 18. asır tezkire yazarları da onu bu mahlasla tanıtmışlardır. Eldeki tek nüshada şairin hüviyeti, yaşadığı zaman ve hayatı hakkında bilgi bulunmadığı için, 17. asır sufilerinden Aziz Mahmûd-ı Urmevî'nin oğlu İsmâil Çelebi olup olmadığı hakkında kesin bir hüküm vermek mümkün değildir. Söz konusu eserlerin müellifi İsmâil'in, biyografik ve bibliyografik kaynaklarda bahsi geçen şairlerin dışında başka biri olma ihtimali de vardır (Ceyhan 2020: 23). Eserlerinden anlaşılabilirdiği kadarıyla şair İsmâil, Türkçenin dışında Arapça ve Farsça bilen; aruz vezni, kafiye, nazım şekilleri vb. edebî bilgilere vâkîf; akaid, hadis, siyer ve tasavvuf gibi bazı İslâmî illimler hakkında da malumat sahibi bir şahsiyettir.

2. Eserlerin Bulunduğu Mecmua

Adı geçen eserlerin, şimdilik tesbit edebildiğimiz yegâne yazma nüshası, Ankara Millî Kütüphane'de Yz A 4978 numarayla kayıtlıdır. Yazmanın zahriyesinde, içindeki metinlerden ikisinin adı, “Mecmua *Sad-Kelime-i Hazret-i Ali Radiya'llâhü Anh, Menkabe-i Çehâr-Yâr*” şeklinde belirtilmiştir. Aynı sayfada, bu eser isimlerinin tam tersi yönde “Tevhîd-i Bârî” başlığı altında, on beyitten ibaret, “bak” redifli bir manzume vardır. 1b'de besmeleden sonra Arapça bir dua yer almakta ve akarsuya bırakılması tavsiye edilen bu yazının, “her türlü murâda mücerreb”

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Âdem Ceyhan, “Şair İsmâil'in Hz. Ali'ye Ait Yüz Söz Tercümesi”. *Kalemname*, 2020, 5 (9): 21-23.

olduğu belirtilmektedir. 2a'da "her ayda iki gün nahs" (uğursuzluk) olduğu ve o iki günde her neye başlansa, rast gelmeyeceği belirtilerek Hicrî 1161 senesi (Miladi 1748) Arabî aylardaki uğursuz günler, iki defa kaydedilmiştir. Sayfa 2b'nin başında kurşun kalemle, Latin harf ve rakamlarıyla "Sat. 27-7- 1981 Zişan Bozkurt- Ank." notu düşülmüştür. Bunun altında Arap harfleriyle Hurşid ...(?) adlı bir kişi tarafından 24/ 9/ 930 tarihinde yazılmış şu ifade, mecmuanın Rifkî Melû'l'e (Meriç, 1901-1964) hediye edildiğini göstermektedir: "Dîvânın son alemdârı Hazret-i Rifkî Melû'l'e, Ankara" (Ceyhan 2020: 19).

Mecmuada yer alan ilk eser, 2b-15a sayfaları arasında yer alan *Sad-Kelime-i Hazret-i Ali* tercümesidir. Bu yazmanın 2b ve 15a sayfaları hariç, her sayfasında on üç satır vardır. Mütercim, besmeleden sonra doğrudan konuya girerek Hz. Ali'ye nisbet edilen yüz Arapça sözü, birer kıt'ayla Türkçeye çevirmiştir. Arapça cümleler siyah ve harekeli, onların manzum tercümelemleri ise çoğu itibarıyla kırmızı mürekkeple ve harekesiz yazılmıştır. 15a'daki Arapça temmet kaydından metnin bizzat şair İsmâil tarafından yazıldığı ve nazmedildiği anlaşılmaktadır. Ancak mütercim İsmâil, bu eseri nerede ve hangi tarihte yazdığını belirtmemiştir.

Mecmuada yer alan ikinci metin (vr. 16b-22b), İslâm tarihinde "Hulefâ-yı Râşidîn" veya "Dört Halife" olarak meşhur tarihî şahsiyetler hakkında bazı menkıbeleri ihtiva eden bir eserdir. Her sayfasında on beş satırın bulunduğu mesnevide başlıklar kırmızı, geri kalan kısımlar siyah mürekkeple yazılmıştır. Bu eserinde şair mahlasını anmamışsa da biz, bazı ipuçlarına dayanarak onun ilk ve üçüncü eserin sahibi İsmâil olduğunu tahmin ediyoruz (Ceyhan vd. 2017: 6).

Mecmuadaki üçüncü ve son eser ise (vr. 23b-25b), ilk ikisinden tür yönünden farklı olup bilhassa son kısmı (44-60. beyit) masal unsurları taşıyan manzum bir hikâyedir. Şair burada, pazarda bir kimse tarafından satışı çıkarılmış üç öğüdü parasıyla alan varlıklı bir tacirin mirasyedi oğlunun, daha sonraki günlerde karşılaştığı tehlikelerden o nasihatlar sayesinde kurtuluşunu anlatmaktadır. İkinci ve üçüncü eserin her sayfasında on beş satır bulunmakta; sonunda ketebe kaydı yer almamaktadır.

3. Şair İsmâil'in Manzum Hikâyesi

Şair İsmâil'in biraz önce tanıttığımız yazma mecmuada yer alan üçüncü ve son eseridir. Mesnevi şeklinde yetmiş bir beyitten ibaret olan bu manzume, aruzun hafif bahrinin "feilâtün mefâilün feilün" kalıbıyla yazılmıştır. Metin, vezin, kafiye, nazım biçimi yönlerinden gözden geçirildiğinde, önceki iki eserdeki gibi, imalelerin zihafalara göre daha çok olduğu görülür. Zihafalar, "bâki" kelimesinin vezin zoruyla "bâki" (7. beyit), "zengi"nin ise "zengi" (49, 50, 54, 61. beyit) şeklinde kabul edilmesi örneklerindeki gibi az sayıdadır. Manzumenin kafiyeleri, "... sebîl/ ... bil" (20. beyit), "... bühtânî/ ... kanî" (32. beyit), "... bil/ ... kil" gibi pürüzlü bulunabilecek birkaç müsamaha ile karşılanırsa, çoğu itibarıyla düzgün ve kaidelere uygundur.

Başlığının da bildirdiği gibi, bu hikâyede, zengin bir tacirin alış-verişle meşgul oğlu ve onun iyi sonu anlatılmıştır. Hadiselerin esas olarak beş kişi arasında geçtiğini söylemek mümkündür: Tacirin oğlu, tellal, hâce (efendi, ev sahibi), ev sahibinin karısı, zenci (dev). Bunlara ilaveten hikâyede tacir, "habbâz" (ekmekçi), bir bahçede işlet ederek eğlenen kimseler, zencinin yanındaki biri siyah, diğeri beyaz iki kadın olmak üzere fazla yer tutmayan,

ikinci derecede şahıslar da vardır. Konu birliği, yer ve zaman kaydı bulunan bu küçük hikâyenin vak'a örgüsünü kısaca şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Rumeli'de, yani Anadolu veya Balkanlarda varlıklı bir tacir vardır. Bu adam ölünce, onun bütün malı oğluna kalır; fakat tacirin oğlu, bir "facir", yani günahkâr bir kimsedir; babadan kalan mirası yeme, içme ve eğlence yolunda harcar. Bu sefihçe yaşantı sonunda elinde üç bin akçasının kaldığını, yani servetinin azaldığını fark edince, canı sıkılır ve pazara gider. Orada bir tellalın bağırarak bin akçaya değerli bir öğüt sattığını öğrenir. Bu öğüdü merak ederek istenen ücreti verip nasihatı alır. "İyiliğini gördüğün mekân veya kişi hakkında kötü düşünme!" manasına gelen öğüt şudur: "Tuz hakkından usanma; tuz yediğin yere yaman sanma!" İkinci gün de aynı şekilde pazara gittiğinde, yine tellalın bağırarak bin akçaya bir öğüdü satışa çıkardığını görür. Mirasyedi genç, parasını ödeyip "İyi günü yaman güne verme!" öğüdünü alır. Bu nasihatta, iyi günün tercih edilmesi, onun kötü olana feda edilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Üçüncü gün pazara giden genç, tellalın aynı biçimde bin akçaya bir öğüt sattığını ve son nasihatı da alması için kendisini çağırdığını görür. Kalan parasını bu öğüde veren oğlan, "Gönül kimi severse, güzel odur" nasihatını alır. Burada güzellik telâkkisinin kişiden kişiye göre değişebileceği, birinin beğendiğini başka kimsenin alımlı ve hoş bulmayabileceği belirtilmiştir.

Babasının bıraktığı mirası böylece harcayan genç, parasız ve işsiz kalınca, değerli bir kişinin evinde hizmetçi olarak çalışmaya başlar. Ev sahibinin karısı, bu genci sever; oğlan da anılan kadına meyletmiştir; fakat satın aldığı ilk öğüdü hatırlayarak onun uygunsuz teklifini geri çevirir. Çünkü kabul etmesi hâlinde, tuz-ekmek hakkını unutmuş; ev sahibinden gördüğü iyiliğe nankörlük ve hainlikle karşılık vermiş olacaktır. İsteğinin kabul edilmediğini gören kadın, gence iftira atar; kocasına onun kendisine kem gözle baktığını, kavuşma niyetinde olduğunu söyler ve "Aman verme; bu lânetlinin kanını dök!" diye cezalandırılması telkininde bulunur.

Karısının bu sözlerini duyan ev sahibi, büyük bir öfkeye kapılarak hizmetçi genci cezalandırmak üzere samimi arkadaşı ve sırdaşı olan bir ekmekçiyle anlaşır: Sabahleyin oğlanı ekmek alması için yanına gönderdiğinde, arkadaşının kapıyı kapatıp onu tandıra atmasını ve yakmasını ister. Ertesi gün sabahleyin genç hizmetçi ekmek almak niyetiyle dükkâna giderken, yol üstünde bir bahçede birtakım kimselerin içki içerek eğlendiğini, sazlar çalıp safa sürdüklerini görür. Onlar, "Hey cahil, buraya gel; birlikte içelim!" diye kendisini yanlarına çağırınca, oğlan, satın aldığı "İyi günü, yaman (kötü) güne verme!" şeklindeki ikinci öğüdü hatırlayıp bu daveti kabul eder. Böylece tandıra atılmaktan kurtulmuş olur.

Fakat onun işlediğini sandığı suçu karşılıksız bırakmama kararı içinde olan ev sahibi, genci hazine bulunduğunu söylediği bir kira götürür. Orada tehlikeli bir hile kuyusu vardır. Adam, tatlı dille "Buradaki hazineyi çıkar; zahmetten kurtulalım..." diye oğlanın beline çadır ipini bağlayarak onu kuyuya indirir; fakat genç, burada korkunç bir zenciyle karşılaşır. Bu zift gibi devin yanında biri ay misali parlak ve genç, diğeri siyahi olan iki kadın vardır. Kara kadını seven zenci, önüne düşmüş kimselere, "Bunların hangisi daha üstün?" diye sormakta; beyaz ve genç olanın siyahtan daha iyi olduğunu söyleyenleri öldürmekte; "Kara daha iyi!" diyenleri bağışlamaktadır. Hileyle kuyuya düşürülmüş gence de aynı soruyu yönelten dev, ondan "Gönül kimi severse, güzel odur." cevabını alınca, bu karşılığı beğenir ve oğlanı kuyudan dışarı çıkarır. Böylece tacirin oğlu, nasihat dinlemesi sayesinde bu

tehlikeden de kurtulmuş olur. Hikâyenin sonunda iyi ve güzel söz söylemenin insanı çok kahredici şeylerden kurtaracağını belirten şair, bir öğüdün bin akçadan daha değerli olduğunu anlatır.

Görüldüğü gibi, bu metin, bazı ahlaki telkinlerde bulunmak üzere tasarlandığı anlaşılan, öğretici bir hikâyedir. Serim bölümünde hikâyenin mekânı ve başkişisi tanıtılmış; düğüm bölümünde tehlikeli tercih ihtimali de olan anlarda onun nasıl hareket ettiği anlatılmış; sonuçta aldığı nasihatlarla uygun davranışları sayesinde belâlardan kurtulduğu ortaya konmuştur. Esasen hikâyenin başlığındaki “onun iyi sonu” manasına gelen ibareyle bu sonuç ima edilmiş; böylece okuyucu neticeyi tahmin etmiştir. Denebilir ki, anlatılan vak’alar ve bu hadiselerle karışan kişilerin çoğu gerçeğe uygun ve hayatta görülebilecek türdendir. Sadece kuyudaki kara yüzlü devle onun yanında bulunan iki kadın, masallarda rastlanabilecek cinsten olup olağan dışıdır; fakat Klâsik Türk Edebiyatı tarihinde yer tutan başka bazı hikâyelerde de dev ve perilerin geçtiğini, bu arada hatırlatmak uygun olur. (“Divan Edebiyatı”nda hikâye hk. umumi bilgi için bk. Levend 1967: 71-111; Maziöğlü 1992: 19-36).

Gencin pazardan satın aldığı ilk öğüt, Türkçede eski bir tabir olan ve gördüğü iyiliğe karşı minnet duyup nankörlük etmeme manasına gelen “tuz-ekmek hakkı” deyiimiyle, ikinci öğüt 17. asırda kullanıldığı bilinen “İyi gün[ü] kara güne değişme.” veya “İyi günün yatlı güne değişme.” atasözünü (Çiçekler 2019: 32-80) üçüncü öğütse “Gönül kimi severse, güzel odur” şeklindeki atasözümüzle (Güvâhî 1990: 53, 184) alâkalıdır. Hikâyede verilen bu iki öğütte de halk edebiyatı tesirinin görüldüğünü söylemek mümkündür. Hizmetçilik eden tacir oğlunun hileyle düşürüldüğü kuyuda, yanında iki kadın bulunan korkunç bir zenciyle karşılaşması ve onun sorusuna verdiği cevap sayesinde şerrinden kurtuluşu, hikâyenin anonim halk edebiyatındaki masalları andıran tarafıdır.

“Bu hikâye, İsmâil'in kendi fikir ve hayal gücünün mahsulü mü; yoksa şair onu başka bir kaynaktan mı almıştır?” sorusu üzerinde biraz düşünüp araştırma yönüne gidince, aklımıza Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde geçen, ayrıca başka eserlerde de rastladığımız (İbnü'l-Cevzî: 1999: 209) bir hayvan masalı geldi. Çünkü bu fablda, tuzağa düşürülen bir kuşun, avcıya verdiği üç öğüt söz konusuydu: Bir avcı tarafından tutulan bir kuş, adama kendisini serbest bıraktığı takdirde, ilkinin elindeyken, ikincisini duvar üzerinden, üçüncüsünü ise ağaç tepesinden olmak üzere üç öğüt vereceğini söyler. Adam teklifi kabul edince, kuş onun elindeyken, “Olmayacak şeye inanma!” öğüdünü verir. Avcı serbest bıraktığında duvara konan kuş, şu nasihatı verir: “Geçmiş şeye üzülme; senden gidene hasret çekme!” Sonra kuş, vücudunda, hem avcıya, hem de çocuklarına yetecek on dirhem ağırlığında bir incinin bulunduğunu, fakat şimdi onu elinden kaçırdığını söyler. Bunu duyan adam, hayvanı bıraktığına pişman olup inlemeye başlayınca, kuş, “Ben sana geçmiş şeye üzülme dememiş miydim?!” diye sorar ve ekler: “Olmayacak söze inanma!” şeklindeki öğüdümü hatırlasana! Kendi vücudum üç dirhem bile gelmezken, içimde on dirhem inci nasıl bulunabilir ki?!”

Bunun üzerine adamcağız, “Hani üçüncü nasihatın? Onu da söyle!” deyince, kuştan şu manidar cevabı alır: “Sanki diğer ikisini peki iyi dinledin de üçüncü nasihat bedavadan söylensin! Gafil bilgisize nasihat etmek, çorak yere tohum saçmak gibidir. Bilgisizlik ve aptallık yırtığı yama kabul etmez! Ona hikmet tohumunu boşuna saçma!” (Bu fablı, *Mesnevî-i Mânevî*'nin Nahîfî tarafından yapılmış manzum çevirisinden mealen naklettik.

Nahîfi 2000: IV/438-441).

Bu fablın şair İsmâil'in hikâyesine tam olarak benzediğini söylemek mümkün değildir. Çünkü *Mesnevî*'deki hayvan masalında kuş, üç öğüt vereceğini söyleyerek avcının tuzağından kendisini kurtarmış; İsmâil'in hikâyesinde ise tacirin oğlu parayla satın aldığı üç öğüt sayesinde tehlikelerden zarar görmeksizin selâmete çıkmıştır. Söz konusu manzum eser üzerinde düşünürken, Ömer Seyfeddin'in "Üç Nasihat" adını taşıyan bir hikâyesini yıllar önce okuduğumuzu da hatırladık ve birbirine benzer tarafı -üzerinde durduğumuz hayvan masalına nazaran- daha fazla görünen iki metni mukayese etmenin yerinde olacağı kararına vardık.

4. Hikâyet-i Tâcir ve Ömer Seyfeddin'in "Üç Nasihat"ı

İncelediğimiz bu iki eserde ahlaki bir maksatla verilen nasihatlar bulunmaktadır. Hem Türk edebiyatı tarihinin "eski, İslami, Klasik" gibi sıfatlarla tarif edilen devrinde yazılmış birçok hikâyede eğlendirme, hoşça vakit geçirtme vb. istekler yanında dinî, ahlaki telkinde bulunma fikrinin yer aldığını hem de Ömer Seyfeddin'in bu türdeki bazı yazılarında ahlaki mesaj verme niyetinin olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. (Birkaç örnek için bk. Ceyhan 2018: 55-64). İslam'ın tesiri ve önceden benimsenen inanç ve seciyenin ahlaka verdiği ehemmiyetten dolayı, Klasik Türk Edebiyatında birçok telif ve tercüme ahlaki eser kaleme alınmıştır. Bu devirde ahlaki, dinî ve tasavvufi düşüncelerden ayırmak mümkün olamayacağı için bir eserin dinî, tasavvufi veya ahlaki olarak kategorize edilmesi oldukça zordur. Dinî bir eser aynı zamanda tasavvufi, dinî-tasavvufi bir eser aynı zamanda ahlaki bir metin olma hüviyetini taşır (Levend 1963: 91). Ahlaki kitaplar arasında mühim bir yeri olan nasihatnamelerde iyi, güzel ve yararlı olan şeyler doğrudan teşvik ve tavsiye edilmiştir. Bu tür metinlerde verilmek istenen öğütler ayet, hadis, atasözleri, çeşitli kissa ve hikâyelerle anlatılmıştır. Şair İsmâil'in söz konusu eseri de nasihatname geleneğinin dolaylı bir mahsulü sayılabilir.

Tanzimat devrinde edebiyatın edeb, daha şümulü bir kelime ile söylemek gerekirse ahlakla olan münasebetine başta Namık Kemal, Ahmed Midhat Efendi ve Mizancı Murad Bey gibi devrin önde gelen isimleri temas etmişlerdir. Bilgisiz halkın diliyle yazılmış bulunsa bile *Ahlâk-ı Alâî* kadar ciddi bir kitaptan faydalanmanın zaten terbiye görmüş adamların işi olduğunu belirten Nâmık Kemâl (1840-1888), "Zamânımızda yazılan hikâyeler mi ahlâka hizmet edecek?" sorusuna şöyle cevap verir: "Evet, onlar hizmet edecek!.. İnsan öyle kuru kuruya mev'iza dinlemeğe kâni' olmuyor, eğlenerek istifâde etmek istiyor." (Reşad 1326: 16-17). Mizancı Murad Bey (1854-1917), ediplerin birinci vazifesinin ahlaki düzeltmek olduğunu şu sözlerle anlatır: "Üdebânın birinci vazifesi tehzib-i ahlaktır. Âdab-ı milliyeyi gözetmek gibi cemiyete karşı vergi vermeyen üdebâ rağbete mazhar olamazlar ve eserleri kocakarı masalları arasında kaybolur gider." (Mizancı Murad 1994: 391). Ömer Seyfeddin'in "Üç Nasihat"ını da yaşadığı devirde -bilhassa edebiyat ve sanat eserlerinin ahlaka uygun bulunması, aykırı olmaması lazım geldiği fikrine sahip şair ve yazarlar arasında- yaygın denebilecek bu edebî geleneğin mahsulü olarak değerlendirmek mümkün görünmektedir. Anılan hikâyeye, bu yönüyle modern bir nasihatname örneğidir (Sakallı 2020: 64).

II. Meşrutiyet devri, I. Dünya Harbi ve Mütareke yıllarının tanınmış yazarı Ömer Seyfeddin'in (1884-1920) "Üç Nasîhat" adlı hikâyesinde (Ömer Seyfeddin: 1917: 157-160) bir kişiye çalışması karşılığında verilen ve sonraki zamanlarda onu tehlikelerden kurtaran üç öğüt söz konusudur. Ömer Seyfeddin'in "Halk Edebiyatından" alt başlığıyla kaynağına işaret ettiği bu hikâyeyi öz olarak şöyle kısaltmak mümkündür:

Kastamonu'dan iş bulmak için İstanbul'a gelen Durmuş adında bir köylü, burada hemşerilerinin devam ettiği bir kahvehaneye gider. İş aradığı hâlde bulamayınca, hizmetçilik etmeye karar verir ve tavsiye üzerine, Müstakim Efendi'nin yanına gider. "Aksakallı, nur yüzlü bir ihtiyar" olan Müstakim Efendi, çok okumuş ve "aklın paradan daha kıymetli, daha işe yarar bir şey olduğuna kanâat" getirmiş, bilge bir kişidir. Hizmeti karşılığında Durmuş'a senede bir kuruşla bir öğüt vermeyi teklif eder. Bir yıllık çalışması için verilecek bu ücreti pek az bulan ve "kuru lâfın işe yarayacağına hiç aklı" ermeyen Durmuş, teklifi önce kabul etmez; fakat sonra ihtiyarın nasihatını merak ettiği için, ertesi gün gidip ona bir sene hizmet edeceğini söyler. Bir yılın sonunda yaşlı ev sahibi, köylü gence bir kuruşla şu öğüdü verir: "Yolunu, izini bilmediğin yere gitme!"

Büyük bir öğüt alacağını sanırken böyle kuru bir lâf duyan Durmuş'un canı sıkılır. Fakat Müstakim Efendi'nin teklifi üzerine, evinde bir yıl daha çalışarak ondan şu öğüdü alır: "Emânete hıyânet etme!" Bu öğüdü de bildiğini düşünen Durmuş'un canı yine sıkılır; ancak ihtiyar adamın vereceği son nasihatı merak ettiği ve yapabileceği başka bir iş de bulamadığı için, evinde bir sene daha hizmet eder; nihayet üçüncü olarak ondan şu öğüdü alır: "Karını kendin gitmediğin yere gece yatısına gönderme!.."

Üç sene sonunda köydeki yaşlı annesini merak eden ve görmek isteyen Durmuş, memleketine gitmeye karar verir. İhtiyar ev sahibi ona, yola çıkacağı zaman yanına uğramasını ve annesi için vereceği hediyeyi kendisinden almasını tembih eder; fakat Durmuş'un memleketine gidebilmesi için gerekli yol parası ve bir bineği yoktur. Kahvehanedeki hemşerileri ona acıyıp aralarında para toplar ve Durmuş bununla bir beygir kiralar. Sonra yaşlı adamın evine gidip "hediye" dediği şeyin iki büyük somun olduğunu hayretle görür. Bu emanetleri kabul eden genç köylü, sılalarına giden kimselerin kafilesine katılır. Yolculuk esnasında bir gün taşkınca bir suya rastgelirler. Durmuş, buradan geçmek için bineğini süreceği esnada, Müstakim Efendi'nin verdiği ilk öğüdü hatırlayıp niyetinden vazgeçer. Yol arkadaşlarından birinin bineğini suya sürdükten sonra kaybolduğunu görünce, duyduğunda bayağı bulduğu o öğüdün, ne kadar hayati olduğunu anlar. Bir çobandan suyun tehlikesiz şekilde geçilecek yerini öğrenip bu engeli aşarlar.

Durmuş, yolculuk sırasında acıktığında, Müstakim Efendi'nin kendisine verdiği somunlardan birini koparıp yemek ister; fakat onun "Emânete hıyânet etme!" öğüdünü hatırlayıp niyetinden vazgeçer. Kervan, sila yolunda ilerlerken, bir gün eşkiya tarafından basılır. Haydutlar, yolcuların yanlarında değerli eşya namına ne varsa, acımadan hepsini zorla alırlar; ancak hemşerilerinin de şahitliğiyle Durmuş'un yanında gasp edilebilecek bir şey bulamadıkları için ondan bir şey koparamazlar.

Durmuş, silasına vardığında anasını yaşlanmış ve aç olarak bulur. İhtiyarın kendisine verdiği somunlardan birini kırınca, onun içinden emeğinin karşılığı olan altınlar dökülür. Diğer somunun içine de aynı şekilde altınların konduğunu görür ve sevinirler. Efendisinin kendisine verdiği öğütlerin faydasını böylece tecrübe ederek anladığı

için, ona hakkını helâl eder ve aklın paradan daha değerli olduğuna inanır. Maddi sıkıntıdan kurtulmuş ve yaşı otuzu geçmiş olan Durmuş, evlenmeye karar verir. Ancak evleneceği bir kız araştırırken, ihtiyarın üçüncü öğüdünü şart koşar: “Karımı kendi bulunmadığım yere misafirliğe göndermem!” Kızlarına talip olduğu köylüler, onun bu şartını esirlik gibi gördüklerinden kabul etmezler. Nihayet iki saat uzak bir köyde öksüz bir kız bulup onunla evlenir. Durmuş, evlendikten sonra bir gün karısının akrabalarının ısrarıyla onu köylerindeki bir düğüne gönderir; fakat yine Müstakim Efendi'nin öğüdünü hatırlayıp o köye kendisi de gitmeye karar verir. Oraya vardığında, köylü delikanlıların düğünde oynayan kızlara, kadınlara baktıklarını görür. Basiretli bir davranışıyla karısının başına gelebilecek kötülüğe engel olur. Böylece Durmuş, yaşlı adamın üçüncü ve son nasihatının da ne kadar isabetli olduğunu, başından geçen bu hadise sayesinde öğrenmiştir.

Görüldüğü gibi, yazar, halk arasında anlatılan, belki de bir kitapta rastladığı bir masalı, modern hikâye olarak yazmış; okuyucuya tecrübe mahsulü ve ahlaka uygun üç mesaj vermiştir. Ömer Seyfeddin'in Üç Nasihat'ında başlarından geçen hadiselerin anlatıldığı asıl şahısların adları, durumlarına uygun olarak seçilmiştir: Bazı Anadolu köy, kasaba veya şehirlerinde –bilhassa çeşitli hastalıklardan ötürü çocuk ölümlerinin çok olduğu zamanlarda- doğan erkek evlâda, hayatta kalması ve uzun ömürlü olması dileğiyle “Durmuş” adının verildiği malûmdur. İstikametle vasıflanmış, doğru manasına gelen “Müstakim” ismi ise, dürüst bir insan olduğu anlaşılan ev sahibinin karakterine uygun olarak seçilmiştir. Bu hikâyede üç nasihat, üç yıllık çalışmanın bedeli olarak cüz'î bir ücretle verilmiştir.

Vak'aların zamanı ise –yolcuların uzak mesafedeki memleketlerine binek hayvanlarıyla gitmeleri göz önüne getirildiğinde, denebilir ki- motorlu vasıtaların keşfinden önceki, eski bir devirdir. Hikâyenin mekânı esas olarak İstanbul, sıra yolunda uğranılan yerler ve Kastamonu'nun iki köyüdür.

Şair İsmâil'in *Hikâyet-i Tacir...*'inde tacirin oğlu ve onun yanında çalıştığı ev sahibinin isimleri belirtilmemiş; vak'a mekânının Rumeli (Anadolu veya Balkanlar) olduğu hikâyenin başında bildirilmiştir. Tacirin oğlu, bir “fâcir”, yani günahkâr olup babasından kalan serveti yiyip içerek sefihçe harcayan bir mirasyedir. Bu yönden onun durumu Üç Nasihat'ın baş kişisi Durmuş'tan farklıdır. Ayrıca hikâyenin bu asıl şahsı, öğütleri, gerçek hayatta benzerine kolay kolay rastlanamayacak şekilde, pazardan, her biri için bin akça ödeyerek büyük bedellerle satın almıştır. Bu nasihatlardan biri, Ömer Seyfeddin'in hikâyesindeki “Emânete hıyânet etme!” öğüdüyle benzerlik göstermektedir: “Tuz yediğin yere yaman sanma!” Daha çok tarihî Türkçe metinlerde görülen “tuz-ekmek hakkı” deyimine işaretin de bulunduğu bu tavsiye, “İyiliğini gördüğün kimseye kötülük düşünme!” manasına gelir. Türklerin Müslüman oluşlarından sonra meydana getirdikleri hemen hemen bütün edebî eserlerde az veya çok İslâm tesirinin bulunduğu gerçeği düşünülürse, bu tavsiyenin de emaneti sahibine, ehline vermeyi ve gözetmeyi emreden Kur'an ayetleri (Bakara Suresi 2/ 283, Nisâ Suresi 4/ 58, Enfâl Suresi 8/27, Mü'minun Suresi 23/8) ile Hz. Peygamber'in hadislerine dayandığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

Söz konusu iki hikâye arasındaki benzerliklerden biri de bu metinlerde asıl şahısların değerli bir kişinin evinde hizmet etmeleridir. İki hikâyede de verilen öğütleri tutan tacirin oğlu ve Durmuş, akla yatkın ve tecrübe mahsulü görünen nasihatları dinlemeleri sayesinde tehlikelerden kurtulmuşlardır. Tacir oğlunun, çalıştığı ev sahibinin

karısından kendisine gelen uygunsuz teklife karşılık vermeyişi, İslami esaslar ve ahlak yönünden takdire değer, Hz. Yusufça bir davranıştır; fakat bu gencin, o kadının iftirası sonucu verilecek ağır cezadan, bir bahçede işret eden kimselerin eğlencesine katılması sayesinde kurtulduğunun anlatılması, aynı dinî esaslar bakımından tenkit edilebilecek bir taraftır. Böylece anlatıcı, tacir oğlunun aldığı “İyi günü yaman (kötü) güne verme!” öğüdünden ne anladığını göstermiş; okuyucuda kendisinin “geniş meşrepli, İslami emir ve sınırlara uyma konusunda zaman zaman umursamaz” denebilecek bir kimse olduğu fikrini uyandırmıştır.

Her iki hikâyede öğüdün paradan üstün olduğu belirtilmiş; ayrıca İsmâil'in manzumesinin sonunda iyi ve yerinde söz söylemenin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Üç nasihatın isabetini yaşanan hayat hadiseleriyle gösteren Ömer Seyfeddin, hikâyenin sonunda açıkça belirtme yönüne gitmemiş; ondan ders çıkarmayı, okuyucunun anlayışına bırakmıştır. Anlatılan vak'alarından alınması gereken payı didaktik bir biçimde bildirmeme ve metnin bütünü içinde ustaca telkin etmeyi, hikâye türünün zaman içindeki gelişmesinin sonuçlarından biri saymak mümkündür.

Şair İsmâil'in hikâyesinde, kahramanın aldığı ilk iki öğüdü tutması ve onlara uygun hareket etmesinin ne kadar doğru ve faydalı olduğunu düşündürmek üzere tasarlanmış vak'alar, hakiki hayatta meydana gelebilecek cinsten hadiselerdir. Üçüncü öğüde uygun olarak tasarlandığı anlaşılan vak'a ise, gerçek hayatta değil, masallarda rastlanabilecek türdendir. Çünkü genç tacir oğlu, ev sahibi tarafından düşürüldüğü kuyuda “bir lebi (dudağı) yerde, bir lebi gökde” olan korkunç bir zenciyle karşılaşmış ve onun imtihan maksadıyla sorduğu soruya, aldığı üçüncü öğüde göre bir cevap vererek tehlikeden kurtulmuştur.

İsmâil, tacir oğlunun sonunu hikâyesinin başında ima ederek neticeyi sezdirmiş; böylece okuyucunun merak duygusunu yahut gerilimi -belki de farkına varmaksızın- azaltmıştır. Hikâye vak'alarının gerçeğe uygunluğu bakımından şaire yöneltilebilecek bir tenkit de öğütlerin -az olduğu söylenemeyecek- bedeller ödenerek pazardan satın alınışıdır. Manzum hikâye sahibi, mirasyedi gencin faydasını gördüğü bu öğütleri pazardan parayla satın aldığını anlatmak yerine, mesela - bir Keloğlan masalında (Elçin 1998: 391) olduğu gibi- babasının hastayken verdiği nasihat şeklinde takdim etseydi, bizce, gerçeğe daha uygun davranmış olurdu. Yine İsmâil, “İyi günü yaman (kötü) güne verme!” öğüdünün isabetini göstermek için anlattığı vak'aları, yani gencin bir bahçede işret eden eyyamcı kimselerin eğlencesine katılarak cezalandırılacağı yere gitmeyişi ve böylece tehlikeden kurtuluşunu -ihtiyaç sahibi birine yardımcı olmak gibi- başka şekilde tasarlasaydı, diğer eser(ler)indeki tavsiye ve telkinlerine aykırı davranmamış olurdu.

Üçüncü öğüdün ne kadar faydalı olduğunu göstermek üzere düşünülmüş vak'alar için de benzer bir tenkit yöneltmek mümkündür: Şair, iftira yüzünden kuyuya düşürülen genci, burada korkunç bir devle karşılaştırmak ve aldığı öğüt sayesinde kurtuluşa erdirmek gibi gerçek hayatta olmayacak hadiseler yerine başka vak'alar tasarlayarak o mağdurun kurtuluşunu sağlayabilirdi... Kısacası, ahlaki bir telkin gayesi güttüğü sonundaki tavsiyelerden de anlaşılan bu hikâye, yine ahlaka, ayrıca gerçeğe uygunluk yönünden tenkitleri çekecek söz konusu unsurları ihtiva etmeseydi, daha başarılı olabilirdi. Bununla birlikte hikâyedeki vak'aların esas olarak kısa bir zamanda okunabilecek ve tek tesir bırakacak biçimde tasarlandığı söylenebilir (“Tek tesir görüşü” ve buna

uygun görünen bazı hikâye örnekleri için: Ünlü 2016: 319-343). Söz konusu tek tesir, bir cümle hâlinde ifade edilecek olursa, şudur: “İyi öğütleri tutan, durumun gereğine uygun davranarak yerinde ve güzel söz söyleyen kişi, tehlikelerden kurtulur.”

5. Metinler

İsmâil'in *Hikâyet-i Tâcir...*'i çeviri yazı alfabesiyle Latin harflerine aktarılırken, her beyte birer sıra numarası verilmiş; şair veya müstensihden ileri geldiği anlaşılan yanlışlar düzeltilmiş; bu yazım, vezin ve mana aksaklıkları köşeli parantez içinde tashih edilmiştir. ددی (Dedi), اتدی (etdi) gibi kelimelerin çeviriyazı alfabesine nakli sırasında asıl metne bağlı kalınmış; “bâki” (vr. 23b), “siyeh zengi” (vr. 25a) örneklerinde olduğu gibi zihaf bulunan heceler kısa yazılmıştır. Birkaç kelimenin imlası ve bazı beyitlerde görülen iktibas ve telmihler hakkında dipnotlarda bilgi verilmiştir. Mesnevi şeklindeki manzum hikâye, bu tür tarihî edebî metinleri okuyup anlayamayacak okuyucular için günümüz Türkçesiyle nesre çevrilmiştir.

5.1. Hikâyet-i Tâcir-i Mâl-dâr u Püser-i Bâzer ü ‘Âkıbet-i Hayr-ı Ü

[Fe‘ ilâtün Mefâ‘ ilün Fe‘ ilün]

[23b] [1] Var idi Rûm elinde bir tâcir Mâli çok oğlı bir velî fâcir	[23b] 1. Rumeli’de çok malı bulunan, fakat oğlu günahkâr olan bir tacir vardı.
[2] Öldi hep kaldı oğluna mâli Gör n’olur sonra oğlunun hâli	2. (Bu tacir bir gün) öldü, onun bütün malı oğluna kaldı. Oğlunun hâlinin ne olacağına bak!..
[3] Yedi bu mâli ‘ayş [ü] ‘işret ilen Geçmedi bir zamân[ı] ‘usret ilen	3. Bu oğlan, malı zevk u safa ve işret ederek yedi. Onun hiçbir vakti zorlukla geçmedi.
[4] Üç biñ akça elinde kaldı hemân Biline bağılu dolu bir hemyân	4. Elinde, beline bağılu bir heybe içinde dolu olarak ancak üç bin akça kaldı...
[5] Guşşalu oldı gönli bir pâre Bir seher çıkdı geşt-i bâzâra	5. Gönli biraz tasalandı; bir sabah erkenden pazarı gezip görmeye çıktı.

- [6] Gördi dellâlı ber-ser-i bâzâr
Bir münâdî iderdi bî-âzâr
- [7] Dirdi her kim biñ aqça virse alur
Bir naşîhat kim aña bâki qalur
- [8] Dedi¹ oğlan qalan zeri yemişe
Şayarum² virürüm iyi dimişe
- [9] Biñini virdi oldı t̄alib-i pend
Etdi³ nâşîh naşîhat-i dil-bend
- [10] Dedi haq̄q-ı nemekden usanma
Tuz yedügün yere yaman şanma
- [11] Döndi geldi evine pend aldı
Aqça virdi nebât-ı qand aldı
- [12] Geldi ferdâsı gördi dellâlı
Kim münâdî ider⁴ budur qâli
- [13] Bir naşîhat biñ aqçaya sataram
[24a] Kim alursa olur qatı hurrem
6. Pazarın başında bir tellâlı gördü. Bağırıp çağırın bir kişi, incitmeden (şöyle) diyordu:
7. “Her kim bin akça verse, kendisine devamlı kalacak bir öğüt alır...”
8. Oğlan dedi ki “Kalan altını yemiş gibi kabul eder, iyi söz söyleyene veririm...”
9. (Parasının) binini verdi; öğüdün talibi oldu. Öğüt verici, şu beğenilen nasihatı etti,
10. dedi ki “Tuz hakkından usanma (iyiliğe karşı minnettarlıktan bezme); tuz yediğün (iyiliğini gördüğün) yere kötü düşünme!”⁵
11. (Pazardan) döndü, evine geldi. Para vermişti ama öğüt, nebat şekeri (gibi tatlı bir nasihat) almıştı...
12. Ertesi gün (yine pazara) geldi; (burada) bağırın tellâlı gördü. Onun sözü şuydu:
13. “Bir öğüdü, bin akçaya satıyorum! Kim alırsa, çok memnun olur...” [24a]

¹ Bu kelime, asıl metinde ددی şeklinde, ilk hecesi yâ'sız yazılmıştır.

² İstanbul'un Fatih ilçesinin Zeyrek semtinde “Sanki Yedim” adlı, 17. asırda yapıldığı tahmin edilen bir cami vardır. Rivayete göre, o devirde bir kişi arzu ettiği yiyecekleri “Sanki yedim!” diyerek yemeyip biriktirdiği parayla bu mabedi inşa ettirmiştir.

³ Bu kelime, Arap harfli asıl metinde اندی şeklinde yazılmıştır.

⁴ Bu kelime, asıl metinde ايدر şeklinde yazılmıştır. Biz, kullanılan aruz kalıbına uygun düşmesi için onu “ider” şeklinde okuyup yazmayı tercih ettik.

⁵ Tuz- ekmek hakkı, Türkçe ve Farsçada, görülen iyiliğe nankörlük etmemek, teşekkür ve minnetle karşılık vermek gerektiğini belirtir. Şu atasözü, her iki dilde de vardır: “Tuz ekmek hakkını bilmeyen kör olur.”

- [14] E[y]tdi oğlan buña biñini dağı
Virürem n'eyleyem çü gitdi çoğı
- [15] Şaydı biñ akça[yı] dağı fi'l-hâl
Aña bu pendî söyledi dellâl
- [16] E[y]tdi dut pendümi ziyân görme
Eyi günü yaman güne virmе
- [17] Döndi geldi yarın gene vardı
Yine dellâlî çağırur gördi
- [18] Biñe bir pend alan berü gelsün
Pendüm ögrensün oynasun gülsün
- [19] E[y]tdi vir biñi de hâlâş olgil⁶
Devlet-i dāniş ile hāş olgil
- [20] Kıldı biñin dağı bu pend[e] sebîl
E[y]tdi gönül seven güzeldür bil
- [21] Görklü oldur ki gönül anı seve
Her zamānda buluşmağa ive
- [22] Çün bu üç pend[i] aldı cem' etdi
Göñlinüñ meclisinde şem' etdi
14. Oğlan dedi ki “Buna da (paranın) binini vereyim... Mademki (paranın) çoğı gitti, ne yapayım?..”
15. Hemen bin akçayı daha saydı. Tellâl ona şu öğüdü söyledi,
16. dedi ki “Öğüdümü tut; zarar görme! İyi günü kötü güne verme!”
17. (Oğlan pazardan) döndü, (evine) geldi. Ertesi gün yine (pazara) gitti. Yine tellâlî çağırırken gördü:
18. “Bine bir öğüt alan, buraya gelsin! Öğüdümü öğrensin, oynasın, gülsün!”
19. (Gence) dedi ki “Ver bini de kurtul!.. İlim nimeti ve saadetiyle seçkin ol!”
20. (Tacirin oğlu) bin akçasını da bu öğüt yoluna verdi. Tellâl (parayı alınca, ona son öğüt olarak dedi ki) “Bil ki, güzel, gönlün sevdiğidir.
21. Güzel, gönlün sevdiği ve her zamanda kendisiyle buluşmaya koştuğu kişidir...”
22. (Oğlan) bu üç öğüdü alıp biraraya getirince, gönlünün meclisinde mum (gibi aydınlatıcı) etti.

⁶ Bu kelime, اولكل şeklinde yazılmıştır.

- [23] Hıdmet eylerdi bir 'azîze müdâm
Etmegin[i] yiridi şubh ile şâm
- [24] Sevdi hâtûnı h'âcenüñ nâgâh
Oğlanı lâ ilâhe illa'llâh
- [25] Oldı oğlan dağı buña mâyil
Oldı ammâ o pend aña hâyil
- [26] Fikrine geldi pend-i devletmend
Kim virüp akça almış [i]di çü kand
- [27] E[y]tdi var olmazam saña ben râm
Kim baña haqq-ı ni' met ola harâm
- [28] Var dağı yerden iste bu kâımı
Kırmagil murğ-ı zîreke dâımı⁷
- [24b] [29] Geçmedi 'avretüñ çü telbîsi
Gör ne mekr eyledi bu ibl[i]si
- [30] Kocasına dedi ki bu güm-râh
Baña eyler yaman gözile nigâh
- [31] Vuşlat ister benümle bu nâ-dân
Tök emân virme bu la'inden kan
23. Değerli bir kişiye devamlı hizmet ediyor; sabah, akşam onun ekmeğini yiyordu.
24. Ev sahibinin karısı, birden bu oğlanı sevdi... Lâ ilâhe illâllah!.. (Şu tuhaf işe bak!..)
25. Oğlan da buna meyyledici oldu; fakat aldığı öğüt, ikisi arasına giren perde (gibi engel) oldu.
26. O saadetli, akça verip şeker gibi aldığı nasihat aklına geldi...
27. (Kadına) dedi ki "Git, ben sana boyun eğmem! Çünkü (eğer senin kötü isteğine uyarsam) nimet hakkı bana haram olur.
28. Git, bu isteği başka yerde ara! Çevik kuşa tuzak kurma!.." [24b].
29. Kadının haltı, aldatması (gence) işlemeyince, bu şeytanın nasıl bir hile yaptığına bak!
30. Bu yolunu şaşırılmış (kadın), kocasına dedi ki⁸ "(Hizmetçi oğlan), bana kötü gözle bakıyor!..
31. Bu cahil, bana kavuşmak istiyor... Aman verme; bu melunun kanını dök!.."

⁷ "Çevik kuş, iki ayağından tutulur." şeklinde bir Türk atasözü vardır. Bu sözün eski şekli için bk. Güvâhî 1990: 82, 143. Bu mısradaki ona işaret edildiği söylenebilir.

⁸ Bu beytin ilk mısraı, "(Kadın) kocasına dedi ki: "Bu yolunu şaşırılmış (oğlan)..." şeklinde de nesre çevrilebilir.

- [32] Er eşidicegez bu bühtānı
Kaynadı tende kahr ilen qanı
- [33] Var idi āşināsı bir ḥabbāz
Buña her işde maḥrem ü hem-rāz
- [34] Dedi şubḥ eylerem saña irsāl
Etmek için bu oğlanı fi'l-ḥāl
- [35] Kaldırıp odlu tandıra urgil
Ol yanınca qabusın al durgil⁹
- [36] Çün qabūl etdi ḥāce [ol] şubḥgāh
Oğlanı şaldı etmek için be-rāh
- [37] Vardı oğlan tutuşmaga¹⁰ nāra
Geldi düş bir laṭif gülzāra
- [38] Mey [ü] maḥbūb u çeng nāy ü rebāb
Murğ u māhī vü şem^ç u şevq-ı şerāb
- [39] Bir neçe yār oturmuş içerler
Gül tökerler gül-āb saçarlar
- [40] Didiler gel berüye hey nā-dān
İçelüm küllü men 'aleyhā fān
32. Bu iftirayı duyunca, adamın bedenindeki kan kahrıyla kaynadı!..
33. Onun her işte samimi arkadaş ve sırdaşı olan ekmekçi bir dostu vardı.
34. Dedi ki “Ben onu sabahleyin ekmek alması için hemen sana gönderirim...”
35. Onu kaldırıp ateşli tandıra at! O yanınca kadar kapısını tut, bekle!”
36. (Ekmekçi) bu teklifi kabul edince, ev sahibi, oğlanı ekmek alması için yola gönderdi.
37. Oğlan, (bilmeden) ateşte (yanıp) tutuşmaya gitti... (Fakat yolda) güzel bir gül bahçesine rast geldi.
38. (Orada) içki, sevgili, çeng, ney, kemeçe, kuş, balık, mum ve içki isteği (vardı)...
39. Birçok dost oturmuş, içiyor; gül döküyor, gül suyu saçıyordu...
40. “Hey cahil, buraya gel, içelim!” dediler, “Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak...”¹¹

⁹ Bu beytin kafiye kelimeleri دورکل دورکل şeklinde.

¹⁰ Bu kelime yazmada توتوشمکه şeklindedir.

¹¹ Kur'an, Rahman Suresi, 55/ 26.

- [41] Oğlanuñ geldi fikrine pendi
E[y]tdi ço etmegi yegil kıandı
- [42] Eyi günü yaman güne virme
Sen seni bu şafâdan ayırma
- [43] Girdi ol bezme şöbete sürdi
Şonra vardı o hıdmeti gördi
- [25a] [44] Cân[ı] ol pend ilen hâlâş oldı
Şıhhat-i şöbetele hâş oldı
- [45] Kaşd için dutdı h'âce sevdâya¹²
Aldı oğlanı çıkd[ı] şahrâya
- [46] Bir kuyı bilür idi¹³ rîv anda
Bir siyeh zengi kıara dîv anda
- [47] Dedi oğlana bunda vardur genc
Gel çıkar fâriğ olalum ez-renc
- [48] Hoş dedi h'âce bes çıkardı tınâb
Bağladı biline besân-ı şihâb
- [49] Kuyıya aşdı kesdi habli revân
Zenginüñ çaķ önine düşdi cevân
41. Oğlanın aklına, aldığı öğüt geldi; (genç kendi kendisine şöyle dedi:) “Ekmeği bırak, şekeri (tatlıyı) ye!
42. İyi günü kötü güne verme! Kendini bu zevk u safadan ayırma!”
43. O meclise girdi, görüşüp konuşmanın (keyfini) sürdürdü. Sonra gitti, o işi gördü... [25a]
44. Canı o öğütle kurtuldu; sohbet sağlığıyla seçkin oldu.
45. Ev sahibi efendi, oğlanı öldürme isteğine kapıldı; aldı, kıra çıktı.
46. Orada, “Rîv” (Hile) olan (tuzak kurmaya elverişli) bir kuyunun bulunduğunu bilirdi. İçinde siyah zenci gibi kara bir dev vardı.
47. Oğlana, “Burada bir hazine vardır.” dedi, “Gel, onu çıkar; zahmetten kurtulalım!..”
48. Efendi, bunu hoşça söyledi ve bir çadır ipi çıkardı. Onu sanki şihab (gökyüzünden bazan akıp gittiği görülen ateş parçası) gibi (oğlanın) beline bağladı.
49. Kuyuya astı; o akıcı ipi (hemen) kesti. Genç, zencinin tam önüne düştü!..

¹² Bu kelimenin “sûdâya” şeklinde okunması da mümkün görülebilir. Biz sözün gelişi ve devamını göz önünde tutarak “sevdâya” şeklinde okumayı tercih ettik.

¹³ ادی şeklinde yazılmış olan bu kelimenin, “adı” biçiminde okunması da mümkündür.

- [50] Gördi bir zengi-i siyeh-çehre
Heybetinden şuya döner zehre
- [51] Yüzi kapkara mişl-i kı̄r-i ka' id
İncü gibi göziyle dişi sefid
- [52] Bir lebi gökde bir lebi yerde
Tutar elde bir ağulu kürde
- [53] İki ' avret yanında biri siyâh
Biri ağ yüzlü taze ter çün mâh
- [54] Zengi severdi bu zen-i siyehi
Bulsa bu cihetde böyle bî-günehi¹⁴
- [55] Şorardı ki aq mı yeg kara mı
Kim bilür imtiḥân mı yaykara mı
- [56] Kim ki aq yeg dise keserdi başın
Bişürürdi anuḡ etiyle başın¹⁵
- [57] Kim kara yeg dise bağışlardı
Dıvdi işde 'aksin işlerdi
- [58] Dedi oğlana söyle bi't-taşdıḡ
Ağ mı yegdür kara mı yeg taḡḡik
50. Kara yüzlü bir zenci gördü. Heybetinden ödü şuya döndü (patladı)!..
51. Yüzü zift(e bulanmış) arkadaş gibi kapkara, gözüyle dişi inci gibi beyazdı.
52. Bir dudağı yerde, bir dudağı gökte, elinde zehirli, şiş gibi ince bir kılıç tutuyordu.
53. Yanında biri siyah, biri ay gibi ak yüzlü, genç olan iki kadın vardı.
54. Zenci, bu siyah kadını severdi. Bu tarafta böyle bir günahsız bulsa,
55. "Beyaz mı daha iyi, siyah mı?!" diye sorardı. (Bu sorunun sebebinin) imtihan mı, yaygara mı olduğunu kim bilir?
56. Kim "Beyaz daha iyi..." dese, onun başını keser; etiyle başını pişirirdi.
57. Kim de "Kara daha iyi!" dese, onu bağışlardı. Dev olduğundan işte tersini yapardı...
58. Oğlana "Tasdikle (doğru) söyle!" dedi, "Gerçekten beyaz mı daha iyidir, siyah mı?!" [25b]

¹⁴ Bu mısradaki vezin aksıyor. "cihetde" yerine "yanda" veya "semtdede" kelimesi kullanılırdı, aksama olmazdı.

¹⁵ Bu mısradaki kafiye hatası olduğunu tahmin ediyoruz.

- [25b] [59] Oğlanuğ geldi yādına pendî
Yüzledi kıri gizledi¹⁶ kıandı
- [60] E[y]tdi¹⁷ gönül seven güzeldür bil
Togrındur bu sözümde yoğdur kıil
- [61] Zengi bu söze şādmān oldu
Luṭf ile ṭab'ı tev'emān oldu
- [62] Kıuy[ı]dan daşra şaldı oğlanı
Buldı ol pendilen emān cānı
- [63] Tā bilesin ki bir eyi güftār
Kıurtarur her esiri ez-kāhhār
- [64] Datlu söz ādeme keremden yeg
Bir eyi pend biñ diremden yeg
- [65] Kııl muḥıbb bir eyi söz ile ili
Buğda nānı yoğısa buğda dili¹⁸
- [66] Merd maḥcüb olur be-taḥt-ı lisān¹⁹
Olur aḥvāli söyledükde 'ıyān
59. Oğlanın aklına aldığı öğüt geldi; şeker(gibi beyaz ve tatlı olan tazeyi) gizledi (içinden hedefledi); zift gibi siyah olan kadına yüzünü döndürdü.
60. “Bil ki, gönlün sevdiği güzeldir.” dedi, “Doğrudur, bu sözümde dedikodu yoktur.”
61. Zenci bu söze sevindi; yaratılışı iyilikle ikiz oldu.
62. Oğlanı kuyudan dışarı gönderdi (çıkardı). Bu öğütle onun canı güvenlik buldu.
63. İyi, güzel bir söz, her esiri çok kahrediciden kurtarır.
64. Tatlı söz, insana iyilik ve yardımdan daha iyidir. İyi bir öğüt, bin akçadan daha üstündür.
65. İnsanları, iyi bir sözle (kendine) dost et! Buğday ekmeğin yoksa buğday dili (ver)!
66. Kişi, dilinin altında gizlenmiştir; onun hâlleri, söz söylediğinde belli olur.

¹⁶ Bu kelime كزلى şeklinde yazılmıştır. Bundan dolayı “okun gezini kirişe yerleştirdi” (hedefledi) manasında “gezledi” şeklinde de okunabilir.

¹⁷ Bu kelime asıl metinde اتدى şeklinde yazılmıştır.

¹⁸ Burada “Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi yok?!” şeklindeki bir Türk atasözüne işaret ediliyor. Güvâhî'nin *Pend-nâme*'sinde bu atasözü şöyle geçer: “Çü nānun yok dilün kıl bâri buğday” (Güvâhî 1990: 40, 206). Bu atasözü, “iyilik ve ikram etme imkânın yoksa misafir veya muhtaca karşı tatlı dilli ol; güzel, gönül alıcı söz söyle!” manasındadır.

¹⁹ Bu, Hz. Ali'ye ait *Sad Kelime* arasında yer alan ve “Kişi, dilinin altında gizlidir.” manasına gelen Arapça vecizenin tercümesidir.

- [67] Eyi derse lebîb olur nâmı
Kem ise ‘aql zehr olur cāmı
- [68] Söz durur ‘âlemüñ medârı tamâm
Hem [tu]tupdur cihân söz ile niżâm
- [69] Sözdən ahsen metâ‘ olursa Hudâ
Gönderürdi anı yere zi-semâ²⁰
- [70] Kim ki sözin[i] fikr idüp söyledi
Pâdişâhlar katında yer eyledi
- [71] Kim ki haddini bildi oldu cemîl
Hatm eyle şimdi sözi İsmâ‘îl²¹
67. İyi söylerse adı “akıllı” olur; akılı kıtsa kadehi zehir olur.
68. Bütün dünyanın sebebi, etrafında döndüğü şey, sözdür. Ayrıca cihan, sözle düzen tutar.
69. Sözdən daha güzel meta (faydalanılacak nesne) olsaydı, Allah, gökten yere onu gönderirdi.
70. Sözü düşünerek söyleyen kimse, sultanlar katında (itibarlı bir) yer edindir.
71. Haddini (sınıırını, derecesini) bilen kimse güzel olur. İsmâil, şimdi (sen de sınıırını bilerek) sözü tamamladı!

²⁰ Bu mısralar, Hilâlî-i Çağatâyî'nin (ö. 936/ 1529-30) *Şâh ü Dervîş* adlı mesnevisinde (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nekfy00142, s. 10) geçen ve “Sözün ötesinde bir cevher olsaydı, dünya üzerine kelâm yerine (gökten) o gelirdi.” manasını taşıyan Farsça beyti andırıyor: کر بدی کوهری وراى سخن برزمین آمدی بجای سخن

²¹ Bu mısradaki “eyle” kelimesi, kullanılan aruz kalıbını aksatıyor. Eğer mısra, “Sözi hatm eyle şimdi İsmâil” şeklinde olsaydı, bu pürüz meydana gelmezdi.

5.2. Üç Nasihat

Halk Edebiyatından-

(s. 157) “Durmuş’un bir anasından başka kimsesi yoktu. Fakirdi. Ama gençti. Kuvvetli idi. Öküzünün biri ölünce tarlasını süremedi. Para kazanmak, tekrar çiftini düzebilemek için gurbete gitmeğe karar verdi. Gurbet, İstanbul demektir. Köyde kim çâresiz kalırsa, kimin işi bozulursa, İstanbul yolunu tutar. Durmuş da torbasını omuzladı. Çarıklarını sıktı. Eline bir değnek aldı. Gurbetçilerin arasına katıldı. Dere tepe aştı. Nihayet İstanbul’a geldi. İki gün hemşerilerinin kahvesinde pinekledi. Ne iş tutacağını bilmiyordu. Bir sanatı yoktu.

- Bârî uşak olayım, dedi.

Kapı aramağa başladı. Bir hafta geçti. Münâsip bir yer bulamadı. Bir gün kahvede Müstakim Efendi isminde birini salık verdiler; evi Edirnekapısı’nda idi. Durmuş gitti. Bu efendiyi buldu. Ak sakallı, nur yüzlü bir ihtiyar... Eteğini öptü:

- Uşak arıyormuşsunuz, beni alın efendim, dedi.

Müstakim Efendi, onu tepeden tırnağa süzdü. Nereli olduğunu sordu. Durmuş:

Kastanbolluyum, dedi.

- Evli misin?

- Hayır.

- Anan, baban var mı?

- Yalnız anam var. Babam sizlere ömür...

- Ne vakit İstanbul’a geldin?

- On gün evvel...

- On gün boş mu gezdin?

- İş aradım.

- Bulamadın mı?

- Bulamadım.

Kazanacağı parayı ne yapacağını, borcu olup olmadığını sordu. Durmuş’un verdiği cevaplardan memnun oldu.

- Peki oğlum, dedi. Ben seni yanıma alayım ama... Çok para veremem...

Durmuş: (s. 158)

- Ben çok para istemem efendim, dedi.

- Ama ben pek az para veririm.

- Ne kadar verirsiniz?

- Bir kuruş.

- Günde bir kuruş mu?

- Hayır.

- Haftada bir kuruş mu?

- Hayır.

Durmuş biraz şaşaladı. Tekrar sordu:

- Ayda bir kuruş mu, efendim?

- Hayır! Senede bir kuruş...

Durmuş bu ihtiyar efendiyi kendisiyle eğleniyor sandı. Güldü. Önüne baktı. Utandı. Fakat Müstakim Efendi yine:

- Senede bir kuruş,.. dedi. Yalnız bu kadar değil. Bir de nasihat vereceğim.

Durmuş gözlerini yerden kaldırdı:

- Ben nasihatı ne yapayım? Bana para lâzım efendim.

- Para sarf olunur, biter, yâhut kaybolur, oğlum. Ama insanın aldığı nasihat hiç bitmez. Ölünceye kadar işine yarar.

- ....

Durmuş mahzun mahzun yine önüne baktı. Kuru lâfın işe yarayacağına hiç akli ermedi. Tekrar Müstakim Efendi'nin eteğini öptü. Çıkıp gidecekti. İhtiyar:

- Dur oğlum, dedi. Şu duvarlara bak... Görüyorsun ya... Hep kitap dolu... Burada beş bin kitap var. Ben bunların hepsini okudum. Ömrüm ilim ile geçti. Saçım, sakalım kitap üzerinde ağardı. Aklın, paradan daha kıymetli, paradan daha işe yarar bir şey olduğuna kanâat getirdim. Nasihat, hazır bir akıl demektir. Yoksa ben sana senede beş on lira verebilirim. Fakat paradan daha çok kıymetli olan nasihat veriyorum. Aklın varsa kal. Bana hizmet et.

Durmuş:

- Hayır efendim, bana para lâzım, nasihat lâzım değil... dedi.

Dışarı çıktı. Sokakta yalnız kalınca düşündü. Acebâ bu paradan kıymetli olan nasihat ne idi? Kahveye geldi. O gece merâkından uyuyamadı. Acebâ tek kuruşa katık olarak vereceği nasihat ne idi? Sabah olunca Edirnekapısı'nın yolunu tuttu. Müstakim Efendi'ye gitti. Eteğini öptü:

- Vereceğiniz nasihatı merâk ettim, dedi, bir sene size hizmet edeceğim.

- Pek âlâ oğlum, sene nihâyeti kuruşunla nasihatını alırsın...

***

Durmuş tam bir sene kitap odasını süpürdü. Bahçeyi belledi. Su taşıdı. Merdivenleri yıkadı. Camları sildi. Müstakim Efendi'nin her hizmetini yaptı. Nihâyet bir sabah efendisi onu çağırdı:

- İşte oğlum yanıma gireli tam bir sene oldu. Kulaklarını iyi aç. Nasîhatını vereyim: "Yolunu, izini bilmediğin yere gitme!" Al şu kuruşunu da...

Durmuş, efendisinin uzattığı kuruşu aldı. Birdenbire canı sıkıldı. Büyük bir nasîhat alacağı sanıyordu. Hâlbuki bu kuru bir lâftı.

- Ben bu nasîhatı zâten biliyordum efendim, dedi. Müstakim Efendi güldü:

- Biliyorsan iyi... Şimdi o bildiğini hatırladın, bu daha iyi...

- ....

Durmuş alık alık bakakaldı. Demek bir sene hep bu iki çift lâf için çalışmıştı ha... Efendisinin eteğini öptü. İzin aldı. Çıkıp gidecekti. İhtiyar yine dedi ki:

- İstersen bir sene daha kal. Yine bir nasîhatla bir kuruş veririm.

- Hayır, istemem efendim, diye Durmuş çıktı.

Hemşerilerinin kahvesine gitti. Gece yine merâkından uyuyamadı. Acebâ bu vereceği nasîhat ne idi? Bir sene sabretmiş, birinci nasîhat için çalışmıştı. Şimdi meraktan çatlayacaktı. Acebâ ikincisi ne idi? Dayanamadı. Kalktı. Müstakim Efendi'nin evine geldi. Tam bir sene daha hizmet etti. Sene nihâyeti yine Müstakim Efendi onu çağırdı. Bu sefer kuruşu peşin verdi. Sonra:

- Al nasîhatını: "Emânete hıyânetlik etme!" dedi.

Durmuş'un yine canı sıkıldı:

- Efendim, ben bu nasîhatı biliyordum.

- İyi ya işte... Biliyorsan şimdi de hatırladın. Bildiğini hatırlamak, yeniden bir şey öğrenmek kadar faydalıdır.

Durmuş giderken efendisi tıpkı geçen seneki gibi:

- Oğlum, eğer bir sene daha kalırsan, sana bir kuruşum, ama son bir nasîhatım daha var, dedi.

Durmuş kabûl etmedi. Çıktı. Hemşerilerinin kahvesine gitti. Bir gece, iki gece, üç gece... Rahat uyuyamadı. Acebâ efendisinin bu son nasîhatı ne idi? Belki bildiği bir şeydi. Ama ne idi? Hep bunu düşünüyordu. Serser serser iş aradı. Bulamadı. "Mademki iki senelik emeğim havaya gitti, bir sene daha uğraşır, şu son nasîhatı da anlar, merakta kalmam" dedi. Tekrar geldi. Eski kapısına girdi. Tam bir sene daha Müstakim Efendi'ye hizmet etti. Sene nihâyetinde efendisi yine onu çağırdı. Kuruşu eline verdi:

- Al nasîhatını da, dedi. "Karını, kendin gitmediğin yere gece yataısına gönderme!"

Durmuş, bu nasîhata da omuzunu kaldırdı. İçinden “Dipsiz bir lâf işte...” dedi. İzin aldı. Çıkacağı zaman efendisi nereye gideceğini sordu.

- Artık memlekete efendim.

- Başka bir yere girmeyecek misin?

- Hayır.

- Niçin?

- Üç sene oldu gurbetteyim. Anam ihtiyar, gideyim bakayım, ne oldu.

- Pek âlâ oğlum; yalnız, yola çıkacağın zaman buraya uğra, sana bir hediye vereyim. Anana benden götür, olur mu?

- Olur efendim, dedi.

Hemşerilerinin kahvesine düştü. Bu sene memlekete dönecek gurbetçilere başına geleni anlattı. Hepsi güldüler: (s. 159)

- Oğlan, sen deli imişsin! dediler.

Artık İstanbul'da durmak istemedi. Ama memlekete nasıl gidecekti? Cebinde üç kuruşundan başka on para yoktu. Gurbete yayan gelinirdi ama gurbetten memlekete yayan dönülmezdi. Para lâzımdı. Herkes kirayla sürücü atları tutardı. Ayakla bu sılacı kervanına karışmak mümkün değildi. Hemşerileri hâline acıdılar. Aralarında ona bir beygir kiralayacak kadar para topladılar. Tam Üsküdar'a geçecekleri akşam Durmuş efendisinin evine gitti.

- İşte gidiyorum efendim, dedi.

İhtiyar kalktı, “Yolun açık olsun. Al şu hediyelerimi, anana götür.” diye ona iki büyük somun uzattı. Durmuş içinden: “Hay münasebetsiz herif! Şu gönderdiği hediyelere bak!” diye kızdı. Ama belli etmedi. Somunları aldı. Kahveye geldi. Heybesine koydu. Sılacılarla beraber Üsküdar'a geçti. Handa bekleyen beygirlere bindiler. Geceleyin, ay aydınlığında yola düzuldüler. Dere tepe, düz gittiler. Dağlar aştılar. Bir gün, bir ormanın kenarında taşkınca bir suya rast geldiler. Gececek yerini bulamıyorlardı. Durmuş, bu kadar bir su karşısında hemşerilerinin ürkekliğine güldü. Atını suya sürecekti. Tam bu esnâda efendisinin verdiği nasîhat aklına geldi:

- Yolunu, izini bilmediğin yere gitme!

Dizgini topladı. Atının ön ayakları suyun içinde idi. Yanındaki arkadaşı durmadı. Atını sürdü. İki adım atınca birdenbire suyun içinde kayboldu. Çıksın diye beklediler. Çıkmadı. O vakit civarda bir çoban buldular. Suyun geçilecek yerini öğrendiler. Meğerse orası bir girdapmış... Durmuş, efendisinin nasîhatını hatırlayarak, atını o zavallıdan evvel sürmediğine şükretti. Bir senelik hakkını helâl etti. Yolda hemşerileri ona yiyecek de veriyorlardı. Bir gün karnı çok acıktı. “Efendisinin hediye gönderdiği şu somunlardan birisini koparıp yesem...” dedi. Elini heybesine atarken tam bir senelik emek sarf ederek işittiği nasîhat aklına geldi:

- Emanete hıyanetlik etme!

Elini çektii. "Şeytana uymayayım" dedi. Birkaç gün, birkaç gece daha yürüdüler. Nihâyet bir gün karanlık ormanın yanından geçiyorlardı. Ağaçların arasından:

- Teslim olun! diye bir ses işitti. Durdu. Onunla berâber bütün kervan durdu. Eşkiyâlar her tarafı çevirmişti. Efe meydana çıktı:

- Canını kurtarmak isteyen üzerinde, başında nesi var, nesi yok buraya bıraksın. Selâmetle yoluna gitsin, diye haykırdı.

Kimse davranmadı. Kimse kaçamadı. Eşkiyâlar yolun gerisini de tutmuşlardı. Can maldan tatlı. Herkes nesi var, nesi yok, efenin önüne döktü. Senelerce emeklerle kazanılan lira kemerleri, altın keseleri, gümüş, elmas hediyeler, daha birçok şeyler... Durmuş'a sıra gelince:

- Benim bir şeyim yok, dedi.

Efe inanmadı:

- Ne demek, sen gurbetten gelmiyor musun?

- Gurbetten geliyorum.

- Çalışmadın mı?

- Çalıştım.

- Para kazanmadın mı?

- Kazanmadım...

- Yalan.

- Vallahi kazanmadım. Hemşerilerime sor, istersen...

Efe hemşerilerine sordu. Hepsi Durmuş'un para kazanmadığını, senede bir kuruşa hizmet ettiğini anlattılar. Efe, Durmuş'un aptallığına hem güldü, hem kızdı. Adamlarına:

- Şu budalaya bir sopa çekin de, bir daha para kazanmadan gurbette kalmayı öğrensin, dedi.

Durmuş'u yere yatırdılar. Canı çıkıncaya kadar dipçiklerle döğdüler.

***

Sılacıların hepsi Durmuş gibi on parasız evlerine döndüler. Durmuş'un anası daha ziyâde ihtiyarlamıştı. Zavallı kadın üç senedir çektiği sefâleti anlattı:

- Neye para kazanmadın, a oğlum? diye darılacak oldu. Durmuş:

- Hemşerilerim gibi kazansaydım, yine eşkiyâlara kaptırarak elim boş dönecektim, dedi.

Karnı çok acıkmıştı. Anasından biraz yiyecek istedi. Kadıncağız ağlamaya başladı:

- Bir şey yok oğlum, iki gündür ağzıma lokma girmedi.

- Bâri, şu heybenin içinde efendimin sana hediye gönderdiği somun var. Birisini kırılım, beraber yiyelim, dedi.

Heybeden bir somun çıkardılar. Kırınca şangır şangır etrâfa altınlar yayıldı. Şaşırdılar. Öbür somunu da kırdılar. Onun da içi altın dolu imiş. Sevinerek hepsini topladılar. Durmuş, iki senelik emeğini efendisine helâl etti. Eğer bir sene hizmet ederek aldığı "Yolunu, izini bilmediğin yere gitme!" nasihatını aklına getirmeseydi girdapta boğulacaktı. İkinci sene aldığı "Emânete hıyânetlik etme!" nasihatını hatırlıyorsa çıkarsaydı, yolda somunları kırarak, altınlar meydana çıkacak, sonra hemşerileri gibi soyulacaktı... Yavaş yavaş düşündükçe efendisinin ne kadar büyük, ne kadar akıllı bir adam olduğunu anlamaya başladı. Ona, İstanbul'da iken aylık verseydi ihtimal ötede beride yiyecek, biriktiremeyecekti. Yahut sılaya dönerken meydana geçireceği için bir kazâyı uğrayacaktı. Durmuş, daha ziyade düşündükçe "akıl"ın "para"dan kıymetli olduğuna îmân etti. "Akıl" olmazsa "para" hiçbir işe yaramazdı. İşte arkadaşlarının hâli!.. Dağ başlarından, eşkiyâ içinden, dolu kemerlerle geçmenin cezâsını gördüler.

Durmuş, zengin olunca tarla aldı. Bağ aldı. Koca bir çiftlik kurdu. Köyünün ağası oldu. Ama bir türlü evlenemiyor, yaşı otuzu geçtiği hâlde bir kız bulup alamıyordu. Evlenmesini teklif eden köy ağalarına:

- Ben de isterim ama bir şartla... derdi.

- Nasıl şart, ağa?

- Kariyi kendi bulunmadığım yere misâfirliğe göndermem.

- Akrabâlarının yanına göndermez misin?

- Göndermem.

- Anasının, babasının yanına da göndermez misin?

- Kendim bulunmadığım hiçbir yere göndermem.

- Niçin?

- Bilmem...

Durmuş, efendisinin son üçüncü nasihatını bir türlü aklından çıkaramadı. İlk iki nasihatı da evvelâ anlayamamıştı. Ama sonra.. (s. 160) Onların ne kadar faydasını gördü. Kendi köyünde, komşu köylerde bu şartla kimse kız vermiyordu. Herkes:

- Biz evlâdımızı esir yapamayız, diyordu.

Nihâyet iki saat uzak bir köyde öksüz bir kız bulundu. Durmuş onu aldı. Şânına lâyık düğün yaptı. Mesut oldu. Bir erkek çocuğu dünyâya geldi. Aradan dört sene geçti. Karısını hiçbir yere göndermedi. "Anca berâber, kanca

berâber" derdi. Bir gün karısının akrabaları geldi. Köylerinde düğün varmış. Durmuş'tan bir gece için izin istediler.

- Hayır, olmaz, dedi.

- Niçin?

- Bilmem.

Efendisinin nasîhatı aklından çıkmıyordu. Yalvardılar, yakardılar. O râzı olmadı. Kendi köylüsü de, karısının köylüsüne karıştı: "Zavallı kadın verem olacak..." diye lâf etmeğe başladılar. Hep birden onun üzerine düştüler. And verdiler. Durmuş artık herkesin ısrârına dayanamadı. Bir gece kalmak üzere karısını köye yolladı. O akşam peşîmanlığından yemek yiyemedi. "Niçin efendimin nasîhatını dinlemedim" diye sıkılmaya başladı. Dinlediği iki nasîhattan ne büyük faydalar görmüştü. Şimdi son nasîhatı dinlemediği için kim bilir ne büyük bir zarar görecekti. Duramadı. Uşaklarına atını hazırlattırdı. Geceleyin iki saat ötedeki köye yetişti. Düğün evinin önüne gitti. Delikanlılar çitlere dayanmışlar, avluda, meşaleler altında oynayan kızlara, kadınlara bakıyorlardı. O da yaklaştı. Karısının, çocuğuyla berâber bir köşede büzülmüş oturduğunu gördü. Acebâ bu gece hangi akrabâsının yanında yatacaktı. İçine bir kurt girdi. Döndü. Arkasına baktı. Bir koca karı geçiyordu. Ondan bunu anlamak istedi.

- Bana bak nine, sana bir şey soracağım.

- Sor oğlum.

- Şu köşede çocuğuyla berâber bir tâze oturuyor, görüyor musun?

Kocakarı dikkatle baktı:

- Görüyorum, dedi.

- Kimin nesidir o?

- Ah evlâdım, sorma. Onu bir zâlim herif aldı, zavallı tâzeye dünyâyı zindan etti. Dört senedir işte, köyüne yeni geliyor...

- Acâyip...

- Evet, bütün köylü zorladı da bu sefer izin alabildi. Kocası öyle fenâ, öyle zâlim bir adam ki...

Durmuş'un yüreği atmaya başladı. Karısının nerede yatacağını sordu. Koca karı:

- Bilmem, diye cevap verdi.

Durmuş düşündü, taşındı. Birdenbire dedi ki:

- Beni bu gece bu kadınla yatırabilirsen sana beş altın veririm.

- Yiğidim ondan kolay ne var?

- Demek beni onunla yatırabileceksin.

- Elbet.

- Nasıl?

- Onun akrabâları benim kapı bir komşumdur. Benim her sözümü dinlerler. Avlularının nihâyetinde tek bir oda vardır. Gider, onları kandırır, bu kadını oraya yatırtırım. El ayak kesildikten sonra seni götürür, gizlice bu odaya sokarım.

- Doğru söyle...

- Sen hemen altınları ver, yiğidim.

Durmuş kesesinden beş altın çıkardı. Koca kariya verdi. Atını onun avlusuna bağladı. Hiddetinden tir tir titriyordu. Gece yarısı geçti. Koca karı geldi. Onu aldı. Küçük bir bahçe kapısından geçirdi. Bir avlunun tâ nihâyetindeki tek odaya soktu. Durmuş yüzünü şalıyla sarmıştı. Karısı onu tanımadı. Hemen bağırmaya başladı. Durmuş sesini çıkarmadı. Kapıyı kitledi. Üzerine yürüdü. Zavallı kadın köşeye büzülmüş, hem bağırıyor, hem tekme atıyordu. Durmuş'u yanına hiç yaklaştırmadı. Akşamdan uyuyan oğlu yatağın üzerinde idi. Annesinin haykırmasına uyanmadı. Mışıl mışıl uyudu. Durmuş, karısını daha ziyâde bağirtmamak için kapının yanına oturdu. Hiç sesini çıkarmadı. Bütün gece ağlayan kadıncağız sabâha karşı korkudan, yorgunluktan sızır gibi olmuştu. Avluda horozlar öttü. Durmuş yavaşça yatakta uyuyan çocuğunu aldı. Sessizce dışarı çıktı. Avluyu geçti. Atına bindi. Dörtnala köyüne döndü.

***

Karısının akrabâları, gece çocuğun çalındığını duyunca, ne yapacaklarını şaşırıldılar. "Ağaya ne cevap vereceğiz?" diye düşünmeğe başladılar. Koca karı buna da bir kolay buldu:

- Bu oda zâten eski... Yakınız. "Gece yangın oldu, çocuğu kurtaramadık" dersiniz.

Onu dinlediler. Hemen odayı yaktılar. Ağlayarak, sızlayarak, Durmuş'un karısını evine getirdiler. Hepsinin alnında çatki vardı. Döğünüp duruyorlardı.

Durmuş:

- Çocuk nerede? diye sordu.

- Ah olan oldu! Gece odamız yandı. Çocuğu kurtaramadık... dediler.

Durmuş güldü:

- Neye ağlıyorsunuz canım, dedi. Başımız sağ olsun. Elhamdülillâh genciz. Allah başkasını verir.

Karısının akrabâları, Durmuş'un bu soğukkanlılığından biraz ferahlar gibi oldular.

Tam bu sırada kapı açıldı. Durmuş'un çocuğu içeri girdi. Annesinin kucığına atıldı. Çocuğun yandığını söyleyenler şaşırıldılar. O vakit Durmuş:

- Gördünüz ya, yalancı alçaklar, niçin karımı kendimin bulunmadığı yere göndermiyormuşum, diye bağırdı.

Hepsini, tekme tokat, kovdu. Karısına döndü:

- Eğer gece orada bana el sürdürseydin hemen seni öldürecektim. İşte ibret al da, sakın bir daha kocandan ayrı bir yere gitmek isteme, dedi ve ihtiyar efendisine üç senelik emeğinin hakkını da helâl etti." (Ömer Seyfeddin 1917: 157-160).

SONUÇ

Klasik Türk Edebiyatı tarihi incelendiğinde müstakil hikâye metinlerinin dışında bazı dinî ve ahlaki eserlerde de hikâyelerin bulunduğu görülmektedir. Bu devirde zengin hikâye külliyatlarının ortaya çıkmasında bilhassa tercüme eserlerin kayda değer tesiri vardır. Zamanla meydana gelen edebî gelişmeler neticesinde divan şairlerinin ve nasirlerinin sanatlı bir dil ve üslupla bu türde örnekler kaleme alması, hikâye anlayışının giderek halk hikâyelerinden ayrılmasına sebep olmuştur.

İncelediğimiz eserin sahibi olan şair İsmâil hakkında herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Ankara Millî Kütüphane'de Yz A 4978 numarada kayıtlı mecmuada üçüncü eser olarak yer alan *Hikâyet-i Tâcir...*, mesnevi şeklinde yazılmıştır. Eserde, bir tellal tarafından pazarda satışa çıkarılmış üç öğüdü parasıyla alan mirasyedi oğlun karşılaştığı tehlikelerden o nasihatlar sayesinde kurtuluşu anlatılmaktadır. Şair, her bir öğüdü bin akçadan daha değerli olduğunu anlatır. Hikâyede bahsi geçen bu üç nasihat, halk tecrübe ve bilgeliğinin mahsulü olup cemiyeti teşkil eden insanlara makul gelebilecek öğütlerdir.

Yeni Türk hikâyeciliğinin tanınmış isimlerinden biri olan Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde yazılı ve sözlü kültür mahsullerinden faydalandığı bilinmektedir. Şair İsmâil'in hikâye ettiği vaka, Ömer Seyfeddin'in "Üç Nasihat" adlı hikâyesiyle benzerlikler göstermektedir. Her ikisinde de üç nasihat söz konusu olup o öğütlerin kavranmasını sağlayacak vakalar anlatılmış; böylece verilecek ders, hayat hadiselerinin yardımıyla müşahhas hâle getirilmiştir. Her iki kahramana verilen nasihatlardan Ömer Seyfeddin'in hikâyesindeki "Emânete hıyânetlik etme!" öğüdüyle şair İsmâil'in "Tuz yediğin yere yaman sanma!" nasihatı biri birine çok benzemektedir. Doğru yola ulaşmanın kolay olmadığını göstermek için iki hikâyede de nasihatlar maddi bir karşılıkla elde edilmiştir. Şair İsmâil'in masallarda olabilecek bazı olağanüstülükler yer vermesi gerçeklikten kısmen uzaklaştığını gösterir. Fakat bu tür olağanüstülükler o devirde yazılan diğer hikâyelerde de yer almaktadır. Ömer Seyfeddin, hadiseleri çağının okuyucularının inkâr ve itirazla karşılamayacağı biçimde, gerçekliğe uygun şekilde tasarlamayı ve anlatmayı tercih etmiştir. Her ikisinde de didaktik gaye, verilen nasihatlerde açıkça görülmektedir. Bu tür farklı zamanda kaleme alınan hikâyelerin mukayesesi, Türk hikâyeciliğinin gelişimini tespit etme imkânı sağlamakta ve ayrıca 20. asırdan önce meydana getirilmiş hikâyelerden nasıl faydalanılabileceği konusunda fikir vermektedir.

KAYNAKÇA

- Ali Emîrî (1328). *Tezkire-i Şuarâ-i Âmid*, Dersaâdet: Matbaa-i Âmidî.
- Bahadıroğlu, Yavuz (2010). *Şehzade Murat*. İstanbul: Nesil Çocuk.
- Ceyhan, Âdem (2006). *Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Vecizeleri*. Ankara: Öncü Kitap.
- Ceyhan, Âdem-Koyuncu, Fatih (2017). "Dört Halifeye Dair Menkıbeler ve Râfizî'ye Nasihatler". *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 41(1): 1-43.
- Ceyhan, Âdem (2018). "Değerler Eğitimi Yönünden Ömer Seyfeddin'in Birkaç Hikâyesi". *Türk Dili*. Ağustos, (800): 55-64.
- Ceyhan, Âdem (2020). "Şair İsmâil'in Hz. Ali'ye Ait Yüz Söz Tercümesi". *Kalemname*. 5 (9): 16-57.
- Çiçekler, Esmâ B. (2019). *Oryantalist Koleksiyoner Levinus Warner (d. 1619-ö. 1665) Derlemesi Türkçe Atasözleri ve Deyimler*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Elçin, Şükrü (1998). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yay.
- Güvâhî (1990). *Pend-nâme*. hzl. Mehmet Hengirmen. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Hilâlî-i Çağatâyî. *Şâh ü Dervîş*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nekfy00142.
- İbnü'l-Cevzî (1999). *Zekiler Kitabı- Kitâbü'l-ekziyâ*. çev. Enver Güneç. İstanbul: Şule Yay.
- Kâtip Çelebi (2013). *Keşfü'z-Zunûn*. C. I. ter. Rüştü Balcı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Kavruk, Hasan-Pala, İskender (1998). "Hikâye (Divan Edebiyatı)". *İslam Ansiklopedisi*. C. 17. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 491-493.
- Kortantamer, Tunca (1997). *Nev'î-zâde Atâyî ve Hamsesi*. İzmir: Ege Üniversitesi Yay.
- Latîfî (2000). *Tezkiretüş-şuarâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ*. hzl. Rıdvan Canım. Ankara: AKM Yay.
- Levend, Ağâh Sırrı (1963). "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız". *TDAY Belleteri*. 11: 89-115.
- Levend, Ağâh Sırrı (1967). "Divan Edebiyatında Hikâye". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleteri*. 15: 71-111.
- Mazioğlu, Hasibe (1992) "Divan Edebiyatında Hikâye". *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*. Ankara: AKM Yay. 19-36.
- Mevlânâ (2000). *Mesnevî-i Şerîf, Aslı ve Sadeleştirilmişiyeye Manzum Nahifî Tercümesi*. C. 4. hzl. Âmil Çelebioğlu. İstanbul: MEB Yay.
- Mizancı Murad, (1994). "Üdebâmızın Nümune-i İmtisalleri". hzl. Mehmet Kaplan vd. *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi III*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Ömer Seyfeddin (1917). "Üç Nasihat". *Yeni Mecmua*. 8: 157-160.

Ömer Seyfeddin (1917). "Başını Vermeyen Şehit". *Yeni Mecmua*. 20: 395-398.

Reşad [Fâ'ik] (1326). *Kemâl ile Muhâberemiz*. İstanbul: Cihan Matbaası.

Sadi (1991). *Gülistan*. Çev. Hikmet İlaydın. Milli Eğitim Bakanlığı Yay. İstanbul.

Sakallı, Fatih (2020). "Ömer Seyfettin'den Modern Bir Nasihat-Nâme Örneği: 'Üç Nasihat". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*. 9 (25): 61-73.

Süleyman Şevket (1337/ 1921). *Güzel Yazılar*. İstanbul. Matbaa-i Âmire. C. 3.

Tuman, Mehmet Nail, (2001). *Tuhfe-i Nâ'ilî -Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri-* C.1, hzl. Cemâl Kurnaz - Mustafa Tatçı. Ankara: Bizim Büro Yay.

Ünlü, Osman (2007). "Ömer Seyfettin'in "Tos" Hikâyesinde Klâsik Kısa Hikâye Geleneği Etkileri". *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 13: 235-250.

Ünlü, Osman (2016). "Edgar Allan Poe'nun 'Tek Etki' Kuramı ve Klasik Türk Hikâyesi: Nev-î-zade Atâyî Örneği". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 55: 319-343.

Yazıcı, Mehmet Yunus (2014). *Azîz Mahmûd Urmevî ve Tezkire-i Hazret-i Baba Adlı Eseri*. Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.

Yurtsever, Murat (2000). *İsmail Hakkî Bursevî Divan*. Bursa: Arasta Yay.